



EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKIYE

Smernice DG NEAR
za podršku EU
civilnom društvu
u regionu proširenja
2021–2027

Izveštaj o proceni stanja za 2023. godinu

ANEKS 6
ANALIZA ZEMLJE
SRBIJA



Funded by
the European Union



Ovu studiju sproveo je tim istraživača pod nadzorom projekta EU TACSO 3.

Vodeći ekspert i glavni autor: Snježana Bokulić

Analitičar podataka i ekspert za anketu: dr Blerina Metanj Subashi

Autori Analiza za zemlje:

Natasha Mazari – Albanija

Marina Ridić – Bosna i Hercegovina

Sara Salihu – Kosovo*

Aleksandra Gligorović – Crna Gora

Marija Armenski – Severna Makedonija

Jelena Pajović van Reenen – Srbija

Özge Konuralp – Turska

Vođa tima EU TACSO 3: Richard Allen

Pravni savetnici:

Dr Ersida Teliti – Albanija

Selim Kulić – Bosna i Hercegovina

Miljan Vlaović – Crna Gora

Maja Atanasova – Severna Makedonija

Dr Robert Sepi – Srbija

vanredni prof. dr Ulaş Karan – Turska

Lektura verzije na engleskom jeziku: prof. Jonathan Boulting M.A. (Eng. Lit. Trinity, Cantab)

Prevod na srpski jezik: Jelena Marković

Lektura verzije na srpskom jeziku: Jelena Pajović Van Reenen

Grafički dizajn: Bojan Ivanović, Brigada Design

Beograd, Srbija, jun 2024. godine

<https://tacso.eu>

Uvod u Aneks

Analiza zemlje koja je pred vama predstavlja Aneks Smernicama DG NEAR za podršku EU civilnom društvu 2021– 2027: Izveštaj o proceni stanja za 2023. godinu.

U Smernicama su navedeni rezultati na koje je usmerena podrška EU civilnom društvu u regionu proširenja u ovom sedmogodišnjem periodu. Procena stanja pruža podatke o stanju u odnosu na indikatore iznesene u Smernicama, za 2023. godinu i poređenje sa 2021. godinom kada je urađena početna procena stanja.

U aneksu je predstavljen sažetak podataka za procenu stanja u Srbiji u odnosu na svaki od 59 indikatora koji su navedeni u Smernicama. Ovaj aneks bi trebalo čitati zajedno sa glavnim izveštajem koji je dostupan na veb-stranici tacso.eu.

Metodologija

Analiza predstavljena u ovom izveštaju zasnovana je na podacima prikupljenim iz primarnih i sekundarnih izvora. Primarno istraživanje obuhvatilo je anketu OCD i državnih službenika, kao i pravnu analizu relevantnih zakona. U cilju prikupljanja relevantnih informacija i podataka izvršen je pregled sekundarnih izvora poput izveštaja koje su izradile OCD, nacionalne institucije koje se bave ljudskim pravima, Vlada i drugi. Prikupljanje podataka i analiza prvenstveno se odnose na 2023. godinu, osim u slučaju značajnijih događaja koji su se odigrali u 2022. ili ukoliko podaci za 2023. nisu bili raspoloživi u trenutku pisanja izveštaja.

Anketa državnih službenika sprovedena je u periodu između 27. februara i 13. marta 2024. godine. Cilj ankete bio je da se prikupe stanovišta odabranih državnih službenika koji u svom radu blisko sarađuju sa OCD o konkretnim relevantnim indikatorima. Od državnih institucija u Srbiji pristiglo je sedamnaest važećih odgovora što predstavlja napredak u poređenju sa 13 odgovora prispelih tokom procene početnog stanja. Anketa je bila anonimna.

Anketa OCD sprovedena je u periodu između 31. januara i 19. februara 2024. godine. Anketa je distribuirana različitim kanalima uz podršku OCD, mreža OCD i Nacionalnog resurs centra EU kako bi se osigurao obuhvat širokog raspona OCD. Na anketu je odgovorilo ukupno 175 OCD iz Srbije. Ovaj broj predstavlja značajno povećanje u poređenju sa 95 validnih odgovora u Anketi iz 2021. godine. Relevantnost odgovora osigurana je u fazi „čišćenja“ podataka kada su isključeni ispitanici koji su naveli da ne pripadaju ciljnoj grupi. Iako nije bilo moguće obezbediti geografsku zastupljenost iz svih delova Srbije ili utvrditi veličinu populacije OCD, imajući u vidu nedostatak pouzdanih podataka o broju aktivnih OCD, a prema definiciji na koju smo se oslanjali u ovoj anketi i na osnovu broja primljenih važećih odgovora, margina greške bila je ispod 10%. Margina greške je statistički izračunata koristeći broj OCD upisanih u zvanični registar OCD koji vodi Agencija za privredne registre kako bi se utvrdila veličina populacije.

Anketu OCD su većinski činila zatvorena pitanja i popunjavala se anonimno. Većinu ispitanika činili su viši službenici/ rukovodioci u svojim organizacijama: izvršni direktori (36%), viši rukovodioci (9%) i članovi Odbora (9%). Više od polovine ispitanika, 60% identifikovalo se kao žene. Većina ispitanika, 75%, bili su starosti 41 i više godina. Dvadeset dva posto ispitanika identifikovalo se kao pripadnici zajednice, manjinske ili marginalizovane grupe, dok 6% nije želelo da iznese ovu informaciju. Od onih koji su se identifikovali kao pripadnici grupe, većina je navela da pripada LGBTIQ+, romskoj, aškalijskoj ili egipatskoj zajednici

kao i da su osobe sa invaliditetom. Većina OCD koje su učestvovala u anketi osnovano je u protekle dve decenije: 33% u periodu između 2011–2021. i 27% u periodu između 2001–2011. godine. Osamnaest odsto osnovano je između 1991. i 2000, dok je 7% formirano pre 1990. godine. Četrnaest procenata ispitanika dolazi iz OCD koje su registrovane u prethodne dve godine (posle 2021).

Doslovno svi ispitanici, odnosno 99% njih, dolaze iz zvanično registrovanih organizacija. Većina anketiranih OCD, 82%, registrovano je kao udruženje građana; 9% su fondacije i 4% su neprofitna preduzeća i zadruge. Jedan odsto ispitanika dolazi ili iz neprofitnih medija ili iz sindikata.

Kada je reč o regionima u kojima njihove organizacije imaju sedište, većina ispitanika dolazi iz OCD sa sedištem u Beogradu (40%), iz Južne i Istočne Srbije (22%), Šumadije i Zapadne Srbije (21%) i Vojvodine (17%). Petnaest odsto OCD koje su učestvovala u anketi radi samo na lokalnom nivou, 18% je aktivno isključivo na nacionalnom nivou, 9% radi samo na regionalnom nivou u zemlji, dok 8% radi samo na međunarodnom nivou. Većina ispitanika (31%) radi na svim nivoima – lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom – dok 7% radi na svim nivoima u zemlji (lokalnom, regionalnom i nacionalnom).

Najveći udeo OCD koje su učestvovala u anketi, odnosno 25% njih, aktivno je u oblasti socijalne inkluzije, 23% u oblasti zaštite životne sredine i klimatske akcije, 21% radi sa mladima, 20% se bavi ljudskim pravima, 19% obrazovanjem, istraživanjem i inovacijama, 14% rodnom ravnopravnošću i pravima LGBTIQ zajednice i 13% radi na jačanju i razvoju zajednice, a prate ih i druge oblasti. Značajna većina OCD koje su učestvovala u anketi, 63% njih, su male organizacije koje su u trenutku sprovođenja ankete imale između 1 i 10 stalno zaposlenih sa punim ili pola radnog vremena i volontere. Petnaest odsto anketiranih OCD angažovalo je između 10 i 20 zaposlenih i volontera, a 12% angažovalo je više od 21 zaposlenih i volontera. Devet odsto OCD nije imalo stalno zaposlene, bilo sa punim ili pola radnog vremena i volontere. Devet posto OCD nije imalo godišnji promet, dok je trećina OCD koje su učestvovala u anketi (34%) imalo godišnji promet u iznosu do 25.000 evra. Dvadeset devet posto ispitanika izjavilo je da je godišnji promet njihovih OCD iznosio između 25.000 evra i 100.000 evra, 18% imalo je godišnji promet između 100.001 i 500.000 evra, dok je 11% navelo da je godišnji promet njihove organizacije premašio 500.000 evra

Procena u odnosu na indikatore

Prikupljeni podaci poslužili su kao osnov za analizu stanja u 2023. godini u Srbiji u odnosu na posmatrane indikatore.¹ Pregled i procena indikatora izvršeni su primenom istog metoda koji je korišćen u proceni početnog stanja. Da bi se obezbedilo viši stepen jasnoće i tačnosti procene, metodologija za tri indikatora je poboljšana dodatnom analizom.² Izmene u cilju pojednostavljenja Ankete OCD uticale su na osam indikatora za koje je početna vrednost iz 2021. godine ponovo proračunata.³

Za indikatore koji podrazumevaju normativnu procenu, kao što je usklađenost sa zakonodavstvom ili standardima, korišćen je sledeći “sistem semafora” da bi se obezbedio brzi vizuelni vodič:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

4 – ispunjava većinu standarda

3 – umereno ispunjava standarde

2 – minimalno ispunjava standarde

1 – ne ispunjava standarde

Sistem semafora primenjen je na one indikatore gde je procena smatrana smislenom. Zasnivala se ili na podacima prikupljenim putem Ankete OCD ili kroz detaljnu analizu važećih zakona, javnih politika i procedura u odnosu na standarde. Obrazloženje procene dostupno je u izveštajima o predmetnoj zemlji i

1 Sledeći indikatori nisu bili predmet pregleda za 2023. godinu: 1.7.b; 1.10.e; 2.1.b; 2.1.c; 3.2.b; 3.8.c. Ovi indikatori su isključeni iz pregleda jer prikupljanje podataka za njihovu procenu nije bilo moguće ili zato što jezik indikatora nije bio dovoljno specifičan da omogući dosledno prikupljanje i analizu podataka.

2 Procena sledećih indikatora je unapređena dodatnom analizom: 1.2.a, 1.3.b; 1.6.b.

3 Ponovni proračun početne vrednosti izvršen je za sledeće indikatore: 1.5.b; 1.7.d; 3.3.a; 3.4.a.

povezanoj analizi koji su priloženi u Aneksima 1–7.

Preostali indikatori pružaju pregled trendova godina-za-godinu nadograđujući se na početne vrednosti ustanovljene 2021. godine.

U izveštaju su objedinjene procene i nivo sprovođenja pojedinačnih indikatora prateći strukturu specifičnih ciljeva u okviru svake od tri oblasti.



Specifični cilj 1

Uspostavljeno podsticajno okruženje u kom civilno društvo može da obavlja svoje aktivnosti.

SC 1.1. Svi pojedinci i pravna lica u regionu proširenja mogu da osnuju, priključe se i učestvuju u neformalnim, i/ili registrovanim organizacijama, mogu mirno da se okupljaju i slobodno da se izražavaju

Indikator 1.1.a: Stepen u kojem relevantno domaće zakonodavstvo obezbeđuje sledeće:

- Udruženja se mogu osnivati ili registrovati bez diskriminacije po bilo kom osnovu;
- Ne postoje nezakonita ograničenja obima njihovih aktivnosti ili rada na ostvarivanju ciljeva;
- Do njihovog ukidanja može da dođe isključivo na osnovu odluke nezavisnog i nepristrasnog suda;
- Ne postoje nezakonita ograničenja slobode mirnog okupljanja;
- Slobodu izražavanja koriste svi, ne nameću se nezakonita ograničenja.

U izveštajnom periodu zabeležena je zabrinjavajuća regresija u nekoliko ključnih aspekata građanskih sloboda u Srbiji, posebno u oblasti slobode okupljanja i izražavanja. Iako je pravni okvir koji se odnosi na ove slobode neizmenjen, praktična primena i zaštita ovih prava su u značajnoj meri pogoršani. Naime, uprkos određenom pozitivnom zakonodavnom napretku kao što je usvajanje Zakona o socijalnom preduzetništvu, pojavili su se značajni izazovi, uključujući i povećanje ograničenja u pogledu javnih okupljanja, pretnje po demonstrante i novinare i donošenje zakona koji potencijalno umanjuju nezavisnost medija.

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

2 – minimalno ispunjava standarde

Najznačajnija novina tokom izveštajnog perioda je usvajanje Zakona o socijalnom preduzetništvu u februaru 2022. godine. Ovaj zakonski propis predstavlja veliku promenu u pravnom okviru sa ciljem da unapredi položaj i ulogu OCD. Zakon o socijalnom preduzetništvu ne zahteva posebne pravne oblike ili registraciju OCD⁴ za pružanje usluga socijalnog preduzetništva. Umesto toga, on prepoznaje postojeću praksu i priznaje i podržava različite oblike OCD uključenih u socijalne inicijative.

Iako su osnovni elementi slobode udruživanja ostali nepromenjeni, novi zakon predviđa dodatne mogućnosti za podršku OCD koje se bave aktivnostima socijalnog preduzetništva.

Prema javno dostupnim podacima, tokom izveštajnog perioda nisu zabeleženi slučajevi prestanka rada udruženja na način koji nije propisan Zakonom. Podaci o praksi Ustavnog suda⁵ pokazuju da Ustavni sud nije doneo odluku o zabrani rada bilo kog udruženja u ovom periodu, niti je Upravni sud doneo presudu po potencijalnim tužbama zbog nezakonitog ili nepropisnog brisanja iz Registra udruženja⁶.

4 Status socijalnog preduzeća se dobija na podnošenjem zahteva registru nadležnom za registraciju, bez obzira na to da li je subjekat registrovan kao preduzetnik, privredno društvo, fondacija, OCD ili zadruga.

5 <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>

6 <http://www.up.sud.rs>

Sloboda okupljanja

Učestalost i broj javnih skupova u Srbiji ponovo su se vratili na nivo pre pandemije tokom 2022.⁷ i 2023. godine⁸. Povećan je broj protesta na kojima su se građani okupljali kako bi iskazali svoja stanovišta o različitim društvenim pitanjima.

Uprkos činjenici da pravni okvir nije promenjen u odnosu na onaj koji je opisan u Izveštaju za 2021. godinu, sveukupna situacija u pogledu slobode okupljanja je pogoršana jer su organi vlasti ometali delotvorno uživanje ove slobode na različite načine, dok su najilustrativniji primeri predstavljeni u nastavku:

- **Policija nije uspjela da zaštiti slobodu mirnog okupljanja**

Policijske snage nisu bile prisutne na ekološkim protestima i blokadama puteva održanim u januaru 2022. godine kada je nekoliko ljudi bilo fizički napadnuto⁹. Tokom protesta 'Srbija protiv nasilja' održanih u maju i junu 2023. godine, zabeleženo je da su ekstermističke desničarske organizacije, kao što su 'Narodne patrole', napadale¹⁰ demonstrante bez ikakvog odgovora nadležnih organa, čime su povećane zabrinutosti u vezi sa zaštitom mirnih okupljanja.

Štaviše, čak i kada su prisutni, policijski službenici nisu uvek reagovali- tokom blokade puta u Preljini u blizini Čačka, jedan vozač je pokušao da prođe kroz blokadu i zakucao se u nekoliko ljudi, međutim, policijski službenici u civilu nisu reagovali iako su sve vreme snimali događaj.¹¹

Poseban vid nereagovanja policije dogodio se u slučajevima kada je ekološke aktiviste napalo privatno obezbeđenje koje je kontinuirano prekoračivalo svoja ovlašćenja i koristilo preteranu silu (najviše protiv ekoloških aktivista iz Majdanpeka koji su se borili za očuvanje planine Starice, kao i protiv građana koji su protestovali protiv usvajanja Urbanističkog plana Grada Novog Sada). Postupci protiv privatnog obezbeđenja ili uopšte nisu pokrenuti ili su obustavljeni¹².

- **Sloboda okupljanja**

Nadležni organi zabranili su održavanje nekoliko javnih skupova u organizaciji različitih grupa. Beogradski centar za ljudska prava sproveo je istraživanje o primeni Zakona o javnom okupljanju u periodu od oktobra 2021. do oktobra 2022. godine, s posebnim osvrtom na postupanje pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, prekršajnih sudova i skupština lokalnih samouprava¹³. Tokom 2022. godine izdato je pet odluka o zabrani okupljanja. Prvenstveni razlog za zabranu skupova bilo je potencijalno ugrožavanje javne bezbednosti, imovine, javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije, kako je navedeno u četiri slučaja. U jednom od slučajeva- šetnja u okviru Parade ponosa- kao osnov za zabranu naveden je rizik od nasilja, uništavanja imovine ili druge vrste narušavanja javnog reda u većoj meri.

Najprominentniji slučaj zabrane okupljanja bila je zabrana šetnje u okviru EuroPride Parade ponosa, događaja koji je održan u septembru 2022. godine za podršku pravima LGBTQIA+ populacije. Beograd je bio domaćin EuroPride Parade ponosa zahvaljujući kandidaturi koju je podnela predsednica Vlade, Ana Brnabić¹⁴. Od kad je objavljeno da će Beograd biti domaćin u 2022. godini, određeni pripadnici Srpske pravoslavne crkve, desničarskih političkih stranaka i određeni državni organi, kao i javne ličnosti, izrazili su svoje nezadovoljstvo ovim događajem. Predsednik Vučić je u svom intervjuu medijima objavio da će

7 Tokom 2022. godine, najučestaliji su bili protesti u oblasti zaštite životne sredine zbog problema kao što su zagađenje, rudarenje, seča šuma i uništavanje prirodnih staništa. Njihov cilj bio je da se privuče pažnja na neophodnost preduzimanja konkretnih koraka, međutim naišli su na različite stepene otpora.

8 Tragični masakri koji su se dogodili u Beogradu 3. maja i u Mladenovcu 4. maja 2023. godine podstakli su široko rasprostranjeno nezadovoljstvo, što je dovelo do serije protesta 'Srbija protiv nasilja' na kojima su zahtevani preuzimanje odgovornosti i promena. Demonstranti su tražili ostavke ministara, šefa državne Bezbednosno-informativne agencije, članova Regulatornog tela za elektronske medije (REM) i ukidanje dozvola za rad TV Pink i TV Happy, medijima pod državnom kontrolom koji su optuženi za promovisanje nasilja i gostovanja osuđenih kriminalaca.

9 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina-final.pdf> p.66

10 <https://www.danas.rs/vesti/politika/ko-su-narodne-patrole-ilija-vuksanovic-damnjan-knezevic/>

11 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina-final.pdf> p.66

12 Str. 67-70 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina-final.pdf>

13 <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2023/03/2023-04-24-Ljudska-prava-u-Srbiji-2022-web.pdf>

14 <https://n1info.rs/vesti/u-pismu-iz-2019-ana-brnabic-je-pruzila-punu-podrsku-kandidaturi-za-evroprajd/>

EuroPride biti otkazan, uprkos tome što nema zakonsko ovlašćenje da tako nešto učini.¹⁵ ¹⁶ Dan pre početka manifestacije, policija je zabranila Šetnju usled zabrinutosti zbog rizika od nasilja¹⁷. Organizatori su podneli žalbu na odluku o zabrani (žalbu je odbio Upravni sud¹⁸), ali su organizatori uprkos tome odlučili da održe izmenjenu verziju događaja. Udruženje 'Da se zna!' dokumentovalo je 14 incidenata¹⁹ motivisanih homofobijom na dan održavanja EuroPride šetnje, od kojih je osam uključivalo fizičke napade, dok je u šest incidenata zabeleženo uznemiravanje i uništavanje imovine. Srbija je stavljena na listu za praćenje CIVICUS Monitor –a²⁰ usled rapidnog opadanja građanskih sloboda, i zabrinutosti zbog pokušaja nadležnih organa da zabrane EuroPride. CIVICUS je naveo da su "odluke nadležnih u vezi sa paradom u poslednjem trenutku sprečile pripadnike LGBTQIA+ populacije da u potpunosti uživaju svoje pravo na mirno okupljanje i stvorile okruženje za dodatni govor mržnje i nasilje." Na dan 9. septembra 2023. godine, šetnja u okviru Parade ponosa organizovane od domaćih organizacija održana je bez ikakvih incidenata.²¹

- **Pretnje i zastrašivanje demonstranata.**

Zastrašivanje pre protesta postalo je ustanovljena praksa kojom nadležni organi pokušavaju da spreče građane da učestvuju na skupovima ili da ih organizuju. Praksa da policijski službenici dolaze u domove ne samo organizatora, već takođe i potencijalnih učesnika i usmeno ih upozoravaju da će biti krivično gonjeni i krivično ili prekršajno kažnjeni ukoliko budu učestvovali na skupovima postaje sve izraženija (npr. pretnje aktivistima iz beogradskih naselja na levoj obali Dunava nakon što su najavili protest usled neispunjavanja obećanja državnih funkcionera o izgradnji kanalizacije, i pretnje i pritisci na ekološke aktiviste u Čačku i okolnim selima nakon najave protesta i blokade puteva).²²

Jedan od načina zastrašivanja je pozivanje učesnika skupa na informativni razgovor sa policijom, pri čemu im se pretilo krivičnim prijavama ako održe skup (npr. zastrašivanje aktivista u Čačku i okolnim selima nakon najave protesta i blokade puteva i ekoloških aktivista iz Majdanpeka koji se bore za očuvanje planine Starice)²³.

- **Zloupotreba policijskih ovlašćenja**

Nepružanje zaštite ekološkim aktivistima praćene su iznuđenim izjavama od strane policije, budući da su aktivisti podvrgnuti psihološkom i fizičkom zlostavljanju (prebijanju) tokom policijskog ispitivanja, dok je određen broj njih i pritvoren (ekološki aktivisti iz Majdanpeka koji su se borili za očuvanje planine Starice).²⁴

Pored toga, na protestima je došlo do incidenata sa policijskim službenicima koji su prekoračili svoja ovlašćenja i neopravdano primenili silu protiv učesnika protesta kako bi ih rasterali, uz upotrebu ubačenih provokatora (kao na protestima u Beogradu protiv izborne krađe u decembru 2023).²⁵

Posebno ozbiljni slučajevi kršenja prava na okupljanje zabeleženi su tokom protesta u Beogradu protiv izborne krađe u decembru 2023. godine kada su neke od učesnika lica u civilu koja nisu pokazala legitimaciju nezakonito lišila slobode²⁶.

¹⁵ <https://n1info.rs/vesti/vucic-evropraid-ce-bit-otkazan/>

¹⁶ <https://www.epoa.eu/europride-will-not-be-cancelled-and-any-ban-would-be-illegal/>

¹⁷ <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/4950324/evropraid-zabranjena-setnja-parada-ponosa-lgbt.html>

¹⁸ U svojoj odluci, Sud je uputio na policijske dokaze, navodeći da su postojale informacije koje su klasifikovane kao "strogo poverljive" i da je Sud, nakon što je pogledao dokaze, ustanovio da je ispravno procenjeno da su postojale okolnosti koje su upućivale na opasnost da bi moglo da dođe do nasilja i kršenja reda u većem obimu tokom šetnje.

¹⁹ <https://dasezna.lgbt/saopštenje-povodom-incidenata-tokom-europride-setnje/>

²⁰ „On the Watchlist: LGBTQIA+ Europride Goes Ahead at the Last Minute as Journalists and LGBTQIA+ Activists Attacked”, CIVICUS Monitor, 22. septembar.

²¹ <https://www.glasamerike.net/a/srbija-prajd-manje%C5%BE-lgbtiq-%C5%A1etnja-zakoni-zahtevi/7261410.html>

²² Većina primera preuzeta je iz izveštaja https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

²³ https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

²⁴ Str. 67 https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

²⁵ Str. 38 https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

²⁶ Str. 39 i 74 https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

● Kazne i pritisci nakon protesta

Tokom izveštajnog perioda vlasti su ponovo iskoristile modalitet za ograničavanje slobode okupljanja tako što su kažnjavale učesnike nakon završetka protesta.

Prijave se kreću od novčanih kazni za prekršaje do krivičnih prijava. Policija najčešće podnosi prekršajne prijave protiv učesnika skupa koji se kažnjavaju za prekršaje kao što su narušavanje javnog reda i mira (za održavanje skupa bez dozvole nadležnog organa, za neodržavanje reda na skupu, za stajanje na ulici, za blokadu ulice, itd.) kao u slučaju protesta ekoloških aktivista u Šordosu u Novom Sadu i učesnika ekoloških protesta koji su blokirali puteve. Desetine običnih građana, aktivista i novinara kažnjeno je novčanom kaznom od 5.000 dinara za učešće u ekološkim protestima na osnovu Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima. Međutim, za neke, kao što su novinari, odabrane su represivnije kazne u skladu sa Zakonom o javnom okupljanju. Njima je zaprećeno strožim novčanim kaznama (od 100.000 do 150.000 dinara) jer su obeleženi kao organizatori protesta.²⁷

Tokom ekoloških protesta, policija je identifikovala desetine ljudi kao organizatore spontanih javnih okupljanja i pokrenula protiv njih postupke. Veliki broj onih koji su dobili ove prijave zatražili su od policije da pokaže valjane dokaze, budući da ih tokom protesta policijski službenici nisu legitimisali niti su na tim događajima uopšte viđeni uniformisani pripadnici policije, zbog čega je postavljeno pitanje da li je policija nezakonito koristila softvere za snimanje i prepoznavanje lica.²⁸ OCD YUCOM upozorila je da je Zakon o javnom okupljanju primenjen po nalogu viših zvaničnika iz Ministarstva unutrašnjih poslova za targetiranje uglednih, ali glasnih pojedinaca u malim zajednicama, označavanje novinara kao organizatora protesta u manjim gradovima i njihovo kažnjavanje rigoroznim kaznama. Prema navodima YUCOM-a, ovakva praksa je suprotna međunarodnim standardima.²⁹

Gonjenje javnosti dovelo je do pokretanja krivičnih postupaka protiv učesnika protesta za razna krivična dela- od krivičnog dela “nasilnog ponašanja” i “napada na službeno lice”, do najozbiljnijih krivičnih dela kao što su “nasilno rušenje ustavnog poretka” (kao u slučaju nekih učesnika protesta “Srbija protiv nasilja” i proteste u Beogradu protiv izborne krađe 2023. godine)³⁰.

Sloboda izražavanja

Razvoji u Srbiji tokom 2022. i 2023. godine ukazuju na regresiju u osiguravanju slobode izražavanja u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

U oktobru 2023. godine doneta su dva nova zakona - Zakon o javnom informisanju i medijima i Zakon o elektronskim medijima.

Zakon o javnom informisanju i medijima omogućava vraćanje državnog vlasništva nad medijima u Republici Srbiji. Ovo je u suprotnosti sa Medijskom strategijom³¹ koja zabranjuje i posredno i neposredno vlasništvo države nad privatnim medijima. Ponovnim uvođenjem mogućnosti da država postane suvlasnik i osnuje medijske kuće, budući da se vlasništvo proširuje na preduzeća koja je osnovala država, zakon efektivno ozakonjuje ulogu državnog preduzeća Telekom. Telekom, koji obuhvata različite usluge kao što su kablovska televizija, internet i telefonija, sportski i informativni TV kanali, već poseduje značajno prisustvo na srpskoj medijskoj sceni. Ovo je posebno zabrinjavajuće, imajući u vidu da je Telekom najveći oglašivač koji bi mogao da utiče na razvoj medijskog tržišta tako što će opredeliti značajan deo budžeta za oglašavanje povezanim medijskim kućama i time dovesti u nepovoljan položaj nezavisne ili kritički nastrojene medije.

- Uprkos očekivanju da će, u skladu sa Medijskom strategijom, biti izabran novi sastav Saveta REM-a (regulatornog tela za elektronske medije) nakon usvajanja Zakona o elektronskim medijima do toga još uvek nije došlo. Nedonošenje ovih izmena pripisuje se uvođenju potpuno novih kriterijumima za izbor članova

27 Str. 62-74 https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina_final.pdf

28 <https://www.slobodnaevropa.org/a/poverenik-huawei-kamere-protesti-u-srbiji/31599997.html>

29 https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/po-uzoru-na-rusiju-nova-policijska-taktika-u-borbi-protiv-novinar-a-i-svih-koji-odbijaju-da-cute/?fbclid=IwAR2XBRprKkheUmh1U2VUXFwLj4SoZbp04xxM7jj7_CnZOQui75yxY_1Y

30 <https://pescanik.net/rusenje-ustavnog-poretka/>, <https://www.slobodnaevropa.org/a/uns-srbija-protiv-nasilja-novinar-bosko-savic-pritor/32445709.html>

31 Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020-2025. godina.

Saveta i ovlašćenih subjekata za imenovanje predviđenih novim zakonom, bez istovremenog ukidanja postojećeg REM-a. Zakon o elektronskim medijima sadrži odredbu o izboru novog Saveta REM-a u roku od godinu dana. Posledično tome, članovi REM-a nisu prošli novu selekciju i REM nastavlja da bude predmet kritika, kako na domaćem, tako i na međunarodnom terenu, zbog uočenog nedostatka nezavisnosti i politički motivisanih procesa odlučivanja.

Zadržavanje odredaba Krivičnog zakonika koje propisuju kazne zatvora za objavljivanje informacija o ličnosti i porodici, u suprotnosti je sa međunarodnim standardima³². Nedostatak diferencijacije između privatnih lica i javnih ličnosti dodatno umanjuje slobodu izražavanja i u suprotnosti je sa stavom Evropskog suda za ljudska prava o tome da političari i druge javne ličnosti treba da budu predmet višeg nivoa kontrole i kritike od drugih, posebno kada je reč o pitanjima koja se tiču njihovog finansijskog integriteta.

Napadi na novinare nastavljani su i tokom 2022. i 2023. godine, uz posebnu zabrinutost zbog fizičkih napada, kao i targetiranja i pritisaka visokih državnih predstavnika.

Tokom 2023, Udruženje novinara Srbije (UNS) zabeležilo je ukupno 131 slučaj ugrožavanja novinara, što je devet manje nego u 2021. kada je evidentirano 140 takvih slučajeva. Međutim, ne može se reći da je negativan trend zaustavljen, jer je broj pritisaka u 2023. bio više nego udvostručen u poređenju sa 2022. godinom kada je zabeležen 21 slučaj pritiska, dok je u 2023. zabeleženo 52.³³

Pritisci uglavnom dolaze od državnih zvaničnika i predstavnika političkih partija koji vređaju novinare ili im "objašnjavaju" kako da rade svoj posao. Tokom 2023. video snimci koje su snimili nepoznati autori kružili su društvenim mrežama na kojima se određeni novinari i mediji nazivaju "zlom", "stranom propagandom", licima čiji je cilj da "suzbiju srpsku kulturu i pravoslavlje" i imaju "zlu nameru da uguše srpski identitet, kulturu, tradiciju i veru". U avgustu 2023, tri takva video snimka pojavila su se sa fotografijama novinara iz dnevnih novina "Danas" i televizije "Nova S" i "N1".³⁴ Prema bazi podataka UNS-a, novinari iz medijskih kuća "N1" i "Danas" suočili su se sa najvećim brojem pretnji i pritisaka, a iza njih su se neposredno našli novinari sa RTS-a i iz KRIK-a.

Broj fizičkih napada je takođe povećan sa 10 u 2021. godini na 16 fizičkih napada u 2023. Naročito zabrinjava činjenica da su se tri fizička napada i dva napada na imovinu odigrala u decembru 2023. tokom protesta održanih u Beogradu u organizaciji koalicije "Srbija protiv nasilja". Počinioci dva od tri fizička napada bili su policijski službenici. U bazi UNS-a takođe su zabeležene 32 pretnje, 25 slučajeva sprečavanja rada, pet napada na imovinu i jedan slučaj kršenja privatnosti. Pretnje se smatraju intenzivnijim od onih u prethodnim godinama, budući da su neki novinari primili nekoliko pretnji tokom kratkog vremenskog perioda³⁵.

Pravno rešavanje visokoprofilnih slučajeva, kao što je izricanje osuđujuće presude predsedniku opštine Grocka, Dragoljubu Simonoviću, za organizovanje podmetanja požara u kući novinara Milana Jovanovića, predstavlja napredak u borbi protiv nekažnjivosti za krivična dela protiv novinara. Međutim, prisutnost pretnji, napada i uznemiravanja novinara potvrđuje postojeće izazove za slobodu i bezbednost medija u Srbiji.

U 2021. godini, Srbija je zauzela 93. mesto na Indeksu slobode medija Reportera bez granica, dok je u 2022. ostvarila kratkotrajno poboljšanje pozicije na listi i zauzela 79. mesto. U 2023, rangiranje Srbije je opalo za 12 mesta u poređenju sa 2022. i sada zauzima 91. mesto na Indeksu slobode medija.³⁶

Pogoršanje stanja u vezi sa slobodnom udruživanjem, okupljanja i izražavanja u Srbiji tokom posmatranog perioda dovelo je do niže procenjene vrednosti Indikatora 1.1. Sistematsko ometanje mirnih okupljanja, zastrašivanje demonstranata i novinara, kao i donošenje zakona koji omogućavaju veću kontrolu države nad medijima predstavljaju kršenje osnovnih prava koja se ocenjuju ovim indikatorom.

32 Član 172 Krivičnog zakonika <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>

33 <https://www.uns.org.rs/sr/desk/UNS-news/154344/uns-ova-baza-u-2023-godini-dvostruko-vise-pritisaka-i-gotovo-dvostruko-vise-fizickih-napada-nego-u-2022-godini-broj-pretnji-smanjen.html>

34 <https://www.uns.org.rs/sr/desk/UNS-news/153302/uns-ova-baza-pritisaka-i-napada-na-novinare-u-2023-godini-isti-broj-zabelezениh-slucajeva-kao-lane-manje-pretnji-ali-dvostruko-vise-pritisaka.html>

35 <https://www.uns.org.rs/sr/desk/UNS-news/154344/uns-ova-baza-u-2023-godini-dvostruko-vise-pritisaka-i-gotovo-dvostruko-vise-fizickih-napada-nego-u-2022-godini-broj-pretnji-smanjen.html>

36 <https://rsf.org/en/country/srbia>

SC 1.2. Javni organi štite OCD od ometanja i napada i poštuju njihovo pravo na privatnost

Aktivisti i OCD suočavaju se sa napadima visokih državnika, medija bliskih vlasti i pojedinaca. Napadi su posebno usmereni na ekološke aktiviste, OCD koje rade u oblasti tranzicione pravde i ljudskih prava, kao i organizacije koje prate sprovođenje javnih politika. Narativ o “stranim agentima” često se koristi za diskreditaciju aktivista. Napadi su verbalni, ali često eskaliraju u fizičke koji za posledicu imaju ozbiljne povrede aktivista. Napadi se obično šire putem medija bliskim vlasti, čime se stvara atmosfera nepoverenja prema OCD. Vlasti često ne odgovaraju adekvatno na napade, čime efektivno odobravaju i podstiču dodatne i ozbiljnije napade. Sindikalni aktivisti i novinari su takođe mete pritiska.³⁷

Napadi na LGBTQIA+ aktiviste su česti, uz verbalne i fizičke pretnje, vandalizam i pljačke. OCD koje podržavaju prava pripadnika LGBTQIA+ grupa često su mete napada, bez adekvatne zaštite nadležnih organa.³⁸

OCD koje se bave pitanjima ratnih zločina, pravima žena i antifašističkim aktivizmom takođe su mete napada i pretnji.³⁹ Nereagovanje institucija, nedostatak krivičnog gonjenja učinilaca i neadekvatne kazne doprinose osećaju nekažnjavanja i nastavljanja napada.

Napadi su nastavljeni tokom 2022. i 2023. godine, a nedostatak zaštite od strane nadležnih organa dodatno ugrožava bezbednost aktivista i OCD.

Indicator 1.2.a: Stepen u kom OCD imaju pristup delotvornim sredstvima kojima mogu da osporavaju ili zahtevaju revidiranje odluka koje utiču na uživanje njihovih prava.

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

Od OCD koje su rekle da su u 2023. godini državni organi donosili odluke o njihovoj organizaciji koje su na njih negativno uticale, 13% je bilo u stanju da delotvorno ospori takve odluke putem zvaničnih, pravnih, pravosudnih i upravnih kanala- što je 3% ukupnog broja ispitanika u Anketi OCD (isti procenat kao u 2021), dok je 62% OCD (15% ukupnog broja ispitanika, što je isto kao u 2021) reklo da nisu bili u mogućnosti da ospore odluke koje su na njih negativno uticale. Odgovori onih koji nisu bili u mogućnosti da delotvorno ospore odluke naglašavaju višestruku prirodu izazova sa kojima se OCD u Srbiji suočavaju kada pokušavaju da ospore odluke Vlade, u rasponu od političke pripadnosti i ograničenih resursa do institucionalne disfunkcije i nedostatka delotvornih pravnih mehanizama. Za to vreme, 10% ispitanika još uvek čeka na konačnu odluku.

37 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022-i-2023-godina-final.pdf>

38 Str. 13 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022-i-2023-godina-final.pdf>

39 Str. 12-18 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022-i-2023-godina-final.pdf>

Indikator 1.2.b: Step en u kom su OCD zakonom zaštićene od pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, naročito:

- pretnji koje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje, klevetu, kao i govor mržnje na internetu i van nje-ga;
- napada koji uključuju nasilništvo, fizičko zlostavljanje, pretresanje i oštećenje imovine;
- pravosudno uznemiravanje, uključujući arbitrarno hapšenje i pritvor, nezakonito ometanje komu-nikacije i zloupotrebu krivičnih, građanskih i upravnih postupaka ili pretnje istima;
- diskriminatorno postupanje, uključujući nesrazmerne zahteve za izveštavanje za OCD.

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

Pravni okvir u Srbiji u ovoj oblasti se nije menjao od poslednjeg izveštaja i ne nudi konkretnu zaštitu organizacijama civilnog društva (OCD) od pretnji, napada ili diskriminatornog postupanja.⁴⁰ OCD se i dalje suočavaju sa širokim rasponom pretnji, uznemiravanja i napada iz različitih izvora usmerenih na suzbijanje njihovih aktivnosti.

Zloupotreba sudskih postupaka i SLAPP (strateške tužbe protiv učešća javnosti):

Tokom 2022. i 2023. godine nastavljena je praksa podnošenja strateških tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP tužbi), koje su usmerene protiv novinara/ki, medija, aktivista/kinja i OCD, a sa ciljem iscrpljivanja njihovih fizičkih i materijalnih resursa i radi daljeg sprečavanja njihovog aktivnog političkog i društveno angažovanog delovanja i njihovog profesionalnog i kritičkog izveštavanja. CASE koalicija, koja vodi evi-denciju o SLAPP tužbama širom Evrope, objavila je dopunjeni izveštaj sa podacima prikupljenim u 2022. godini. Među 35 evropskih zemalja, Srbija je zauzela 8. mesto po broju predmeta zabeleženih u zemlji na svakih 100.000 stanovnika (0,32 SLAPP tužbe na 100.000 ljudi). Kako koalicija objavljuje podatke samo o slučajevima koje je mogla da proveriti, stvaran broj tužbi je potencijalno i veći⁴¹.

OCD nedostaje posvećena pravna zaštita od zloupotrebe krivično-pravnih građanskih i upravnih pos-tupaka, uključujući i strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP).

Iako pravni okvir ne predviđa posebna sredstva za zaštitu OCD u ovom pogledu, uočena su određena poboljšanja budući da je zabeleženo da sudovi donose oslobađajuće presude i ukidaju presude protiv novinara⁴², OCD i aktivista koji se suočavaju sa SLAPP tužbama. U julu 2023. sud u Majdanpeku odbio je kao neosnovan zahtev kompanije "Srbija Zidin Koper" protiv grupe aktivista iz Majdanpeka koji su pokušali da spreče rudarenje na planini Starici 2022. godine. Sud je naveo da kompanija nije imala os-nov za podizanje tužbe protiv aktivista za narušavanje imovinskih prava kompanije "Srbija Zidin Koper" jer kompanija nije bila vlasnik parcele na kojoj je izvodila radove, već država.⁴³ U presudi drugostepe-nog suda 2023. godine potvrđena je presuda Osnovnog suda u Novom Sadu u korist ekoloških aktiv-ista koje je tužila suvlasnica kompanije Galens, Sanja Petrić. Petrićeva je tužila aktiviste zbog preslaska preko njene parcele na Kesten brdu na Fruškoj gori tokom protesta „Svi za šume – Šume za sve” zbog ograđivanja dela zone nacionalnog parka.⁴⁴

Međutim, izazovi u i dalje prisutni kako se može videti u slučajevima ekoloških aktivista protiv kojih su podnesene krivične i prekršajne prijave ili im preti pritvor zbog njihovog aktivizma

40 OCD nisu prepoznate kao subjekti koji zaslužuju pojačanu zaštitu prema zakonu; uprkos postojanju odredaba Krivičnog zakonika za kažnja-vanje onih koji gone organizacije ili pojedince koji zagovaraju jednakost među ljudima, primena ovih odredaba izostaje.

41 <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf>

42 <https://n1info.rs/vesti/sud-odbio-tuzbu-milenijum-tima-protiv-osnivaca-i-glavne-urednice-jugpressu/>

43 <https://nova.rs/vesti/drustvo/aktivisti-sa-starice-dobili-spor-protiv-zidjina-sud-je-potvrdio-da-smo-u-pravu/>

44 Sud je potvrdio da se predmetne parcele nalaze u zoni Nacionalnog parka, odnosno pod režimom drugog nivoa zaštite, te vlasnik parcele nije mogao da ograniči pristup Nacionalnom parku, već samo upravljač, odnosno Javno preduzeće "Nacionalni park Fruška gora". <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/359240/Jos-jedna-pobeda-aktivista-nad-suvlasnicom-Galensa-Petric-mora-da-plati-184500-dinara.html>

Indikator 1.2.c: Udeo OCD koje delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, po:

- broju žalbi u pogledu nedostatka zaštite za OCD;
- broju napada na OCD i njihove članove;
- broju slučajeva oštećenja imovine;
- broju slučajeva diskriminatornog postupanja prilikom izveštavanja;
- broja slučajeva u kojima su kancelarije OCD nezakonito pretresane, podvrgnute inspekcijama;
- broj slučajeva ometanja komunikacije OCD.

Rezultati Ankete OCD pokazuju da je skoro jedna trećina OCD (29%) doživela neku vrstu pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i/ili diskriminatornog postupanja u 2023. godini, što je slično sa 31% u 2021⁴⁵. U 2023, 25% ispitanika izjavilo je da su njihova organizacija i/ili članovi bili predmet pretnji ili fizičkih napada. Za 8% OCD, meta pretnji ili fizičkih napada bila je njihova organizacija (u 2021. godini ovaj procenat je iznosio 11,7%). Za 8% OCD, meta pretnji ili fizičkih napada bili su njihovi članovi (10% u 2021), dok su kod 9% OCD meta pretnji i fizičkih napada bili i njihova organizacija i njihovi članovi (8% u 2021).

Nekoliko OCD je izvestilo u anketi da su bili meta orkestriranih medijskih kampanja, posebno u tabloidima. Jedna organizacija bila je predmet kampanje blaćenja u medijima zbog učešća u određenim projektima, dok su pojedinačni članovi dobili pretnje preko društvenih mreža.

Veliki broj OCD suočavao se da verbalnim napadima i zastrašivanjem, koje je često poticalo od pojedinaca ili grupa koji su se protivili njihovom radu.

OCD koje učestvuju u misijama posmatranja izbora izvestile su o sistematskom verbalnom zlostavljanju i zastrašivanju od strane visokih državnih funkcionera. Ova vrsta zlostavljanja ima za cilj diskreditovanje njihovih izveštaja o izbornim nepravilnostima i podrivanje njihovog kredibiliteta.

OCD koje su učestvovala u anketi takođe su navele da su se suočile sa visokotehnološkim napadima ili nezakonitim presretanjem komunikacija, često povezanim sa državnim organima.

Neke OCD doživele su fizičke napade, provale i krađu dokumentacije i opreme iz svojih kancelarija. Počinioци nisu identifikovani, što organizacije čini ranjivim na incidente u budućnosti.

OCD obično pretnje dobijaju putem društvenih mreža, a neke navode da je takvih incidenata bilo više puta tokom godine. Ove pretnje variraju od verbalnog zlostavljanja do ciljanog uznemiravanja.

OCD koje rade na pitanjima kao što su prava osoba sa invaliditetom i očuvanje životne sredine suočavali su se sa diskriminacijom, verbalnim napadima i pretnjama zbog njihovih zagovaračkih aktivnosti.

OCD koje su učestvovala u slučajevima izveštavanja o radnoj eksploataciji migranata bili su meta nasilnih pretnji, kako preko telefona tako i uživo. Pretnje su stizale od pojedinaca povezanih sa kompanijama uključenim u eksploataciju, što je predstavljalo rizik po zaposlene i volontere OCD.

Aktivisti koji zagovaraju ljudska prava i socijalnu pravdu suočili su se sa pretnjama i novčanim kaznama za svoja delovanja, kao u slučaju pokušaja uklanjanja kontraverznih nacionalističkih murala.⁴⁶

U 2023, 8% OCD podnelo je zvaničnu žalbu zato što im je uskraćena zaštita kada su podneli žalbu kada je njihova organizacija (i/ili njihovi članovi) bila predmet pretnji ili fizičkih napada, slično kao i u 2021. godini kada je 10% OCD podnelo zvaničnu žalbu.

Šest odsto ispitanika izjavilo je da njihova organizacija ili njihovi članovi nisu podneli zvaničnu žalbu jer su se i u prošlosti žalili a odgovor vlasti nije bio delotvoran, dok je 7% ispitanika navelo da njihova organizacija ili članovi nisu podneli zvaničnu žalbu jer su imali osećaj da bi njihova bezbednost bila dovedena u pitanje da jesu. Tri odsto OCD nije znalo kako da podnese zvaničnu žalbu.

U 2023, 7% OCD pretrpelo je oštećenje imovine u okviru pretnji i fizičkih napada protiv njihove organizacije

45 Vrednost Indikatora 1.2.c. revidirana je za 2021. godinu. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja koje se odnosi na diskriminatorno postupanje u izveštavanju, revidirana vrednost za 2021. iznosi 31%.

46 Svi primeri prikupljeni su putem anonimne Ankete OCD.

i/ili članova. Kancelarije 3% ispitanika bile su predmet nezakonitih pretresa ili nezakonitih inspekcija. Konačno, 8% organizacija smatra da su se vlasti presretale komunikaciju njihove organizacije tokom 2023. godine.

Prema interaktivnoj mapi Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM) i “Izveštaju o napadima i pritiscima na branioce ljudskih prava u Srbiji”, u 2022. godini nastavljeni su napadi i pritisci na aktiviste⁴⁷. Prema prikupljenim podacima i proceni tima YUCOM-a, broj građana, bilo da su aktivisti ili slučajni prolaznici, na čije živote su ovi napadi uticali tokom 2022. godine iznosio je najmanje 12.000. Kao i u prethodnom izveštaju, istaknuto je da su tri osnovna ljudska prava najviše kršena tokom 2022. godine, odnosno, tri slobode: sloboda izražavanja, sloboda udruživanja i sloboda okupljanja. Sloboda izražavanja napadnuta je kroz postupke na osnovu SLAPP tužbi i negativnih medijskih kampanja, sloboda udruživanja kroz neosnovane inspeksijske kontrole i razne zakonske procedure, dok je sloboda okupljanja ugrožena delovanjima ili nedelovanjem policije u slučaju protesta. Česte izjave državnih zvaničnika u kojima otvoreno vređaju aktiviste i organizacije, aktivno utiču na tri slobode i obično prethode napadima i pritiscima, bilo da dolaze od državnih organa, pojedinaca ili prorežimskih medija.⁴⁸

U okviru ankete koja je sprovedena da bi se uključila stanovišta predstavnika državne uprave, većina predstavnika državne uprave smatra da je obim u kom su OCD bile u mogućnosti da delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja u 2023. godini bio zadovoljavajući ili veoma zadovoljavajući.

SC 1.3. Mere koje se koriste za borbu protiv terorizma, pranja novca ili korupcije usmerene su i srazmerne, u skladu sa pristupom zasnovanom na rizicima i poštuju standarde ljudskih prava u oblasti slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja

Indikator 1.3.a: Stepem u kom zakoni za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije ne ograničavaju nepotrebno, legitimne aktivnosti OCD

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

U 2023, nastavljena je primena Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, zajedno sa pratećom Procenom rizika od pranja novca i Procenom rizika od finansiranja terorizma. Ove mere, zajedno sa pratećim Akcionim planom, imaju za cilj usklađivanje pravnog okvira sa međunarodnim standardima u ovom domenu. Ovakvi napori zasnivaju se ne preporukama ekspertske komiteta kao što je Radna grupa za finansijsku akciju – FATF i Ekspertski komitet za procenu mera za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL).

Nacionalna procena rizika iz 2021. godina stavljena na uvid javnosti tokom izveštajnog perioda pokazala je da se civilni sektor smatra nisko do srednje rizičnim kada sa radi o podložnosti finansiranju od terorizma, uz izuzetak crkava i verskih zajednica i stručnih udruženja za koja se smatraju da su bez rizika. Nacionalna procena rizika navodi spisak opštih kriterijuma koje treba uzeti u obzir kada se vrši procena stepe-

⁴⁷ Razlog za mali broj napada (43) zabeležen na ovoj mapi incidenata za 2022. godinu (u 2021, zabeleženo je 73) je promena metodologije koja, iz praktičnih razloga, napade na grupe evidentira kao pojedinačne slučajeve.

⁴⁸ <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/12/Izvestaj-o-napadima-2022.pdf>

na u kome je neprofitna organizacija podložna riziku od finansiranja terorizma. Pored opštih kriterijuma⁴⁹ postoje i posebni kriterijumi koji se ocenjuju koji su klasifikovani kao 'interni' i stoga nisu predstavljeni, a definišu se u skladu sa podacima koje dostavljaju bezbednosne službe Republike Srbije.⁵⁰

Ostaje nejasno kako se sastavlja lista OCD koje će biti predmet provere, budući da objašnjenja o ovim pitanjima nisu navedena u samom dokumentu procene rizika. Stoga, ocena ovog indikatora ostaje ista kao i u prethodnom izveštaju.

Indikator 1.3.b: Udeo OCD čiju sposobnost da preduzimaju legitimne aktivnosti ne ograničava primena zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, posebno:

- pravosudno uznemiravanje zbog navodnih veza sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca i korupcijom;
- diskriminatorna ograničenja finansiranja,
- nadležni organi ili banke koje ih sprečavaju da otvaraju račune u bankama, šalju ili primaju novac.

Anketa opisuje nešto bolju situaciju u poređenju sa 2021. godinom. Osamdeset sedam odsto OCD navelo je u anketi da njihova sposobnost da sprovode legitimne aktivnosti nije ograničena primenom zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije tokom 2023. godine, dok je 6% navelo da jeste. U 2021. godini, procenat onih koji nisu bili ograničeni iznosio je 78%, dok je 17% bilo ograničeno. Pored toga, nijedan od ispitanika nije izjavio da su tokom 2023. godine njihova organizacija i članovi bili predmet pravosudnog uznemiravanja zbog navodne povezanosti sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca ili korupcijom (u poređenju sa 5,1% u 2021), dok su kod 2% ili organizacija ili njeni članovi bili predmet takve vrste uznemiravanja (u poređenju sa 3,4% u 2021).

Pet procenata OCD navelo je da je tokom 2023. godine njihova organizacija bila predmet diskriminatornih ograničenja kao posledice prijema sredstava iz određenog izvora (8,5% izjavilo je isto u 2021), dok su državni organi ili banke sprečile 2% OCD da otvore bankovni račun, pošalju ili prime novac (6,8% u 2021).

49 Opšti kriterijumi obuhvataju sledeće: neprofitna organizacija sprovodi svoje aktivnosti u pograničnom području, oblasti u kojoj se nalaze prihvatni centri ili centri za azil; neprofitna organizacija nije podnela propisanu dokumentaciju Agenciji za privredne registre (APR) za prethodnu godinu; neprofitna organizacija je registrovala više od tri promene u APR-u u protekle tri godine; neprofitna organizacija poseduje opšte i generički definisane ciljeve, koji, kao takvi, omogućavaju različite aktivnosti; dve ili više neprofitnih organizacija ima istog predstavnika ili registrovano sedište na istim adresama, kao i iste kontakt informacije (broj telefona, imejl adresu); predstavnik neprofitne organizacije je istovremeno predstavnik i/ili osnivač drugih subjekata koji se bave ekonomskim i drugim aktivnostima.

50 <https://www.apml.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/NRA2021.pdf>

SC 1.4. Javni organi jednako tretiraju sve OCD u pogledu njihovog rada, ravnopravno sa drugim subjektima (kao što su privredna društva).

Indikator 1.4.a: Step en u kom se zakonima (1) ne zahteva od OCD da dostavljaju više izveštaja i informacija i (2) OCD ne podležu većem broju inspekcija i sankcija od privrednih subjekata, pod istim uslovima.

2021

4 – ispunjava većinu standarda⁵¹

2023

4 – ispunjava većinu standarda

Nakon donošenja izmena i dopuna Zakona o privrednim društvima koje su stupile na snagu 1. oktobra 2018⁵², ukinuta je obavezna upotreba pečata u poslovanju za preduzetnike i druge privredne subjekte. Svi pisani akti (zahtevi, pisma, ugovori i drugi dokumenti) koje firme ili preduzetnici podnose smatraju se važećim iako nisu overeni pečatom firme ili preduzetnika. Organizacije civilnog društva nisu bile uključene u ovu reformu, te je upotreba pečata obavezna za udruženja, strana udruženja, sportska udruženja, fondacije i predstavništva stranih fondacija.

Zakon o postupku registracije u Agenciji za privredne registre Republike Srbije⁵³ inicijalno je uveo mogućnost elektronske registracije za preduzetnike 2018. godine, koja je kasnije proširena i na privredna društva. Ova reforma je u značajnoj meri skratila i unapredila birokratski proces, u skladu sa politikom digitalizacije Vlade. Od maja 2023. godine, registracija privrednih društava moguća je isključivo elektronskim putem. Druge pravne poslovne forme (preduzetnik, javno preduzeće, zadruga i zadružni savez, kao i ogranci i predstavništva stranih privrednih društava) imaju opciju da podnesu zahtev za registraciju elektronski, kao i da je podnesu u papirnoj formi. Sa druge strane, e-registracija nikad nije bila omogućena za OCD, što znači da su svi takvi subjekti u obavezi da podnesu sve svoje zahteve (za registraciju, izmenu ili brisanje podataka i dokumenata) u registrima kojima upravlja Agencija za privredne registre Republike Srbije, u papirnoj formi.

U 2023. godini nije bilo izmena zakona na kojima se zasniva zahtev za OCD da podnose izveštaje i informacije nadležnim organima. Ovi zakoni i dalje se baziraju na odredbama navedenim u izveštaju o početnom stanju. Međutim, došlo je do jednog značajnog razvoja u pravnom smislu koji se tiče podnesaka OCD inspekcijama i sankcija. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji usvojen u decembru 2022. godine⁵⁴ uveo je izmene za usklađivanje Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji sa Zakonom o krivičnom postupku. Konkretno, izmenama je propisano da okrivljeni moraju imati pravnog zastupnika od pokretanja krivičnog postupka do njegovog završetka, posebno u predmetima u kojima je potencijalna posledica kazna zatvora. Posledično tome, ovim izmenama se poreskoj policiji daje ovlašćenje da imenuju pravnog savetnika po službenoj dužnosti za osumnjičene, uključujući OCD, koji nisu obezbedili pravnog zastupnika tokom početnog ročišta. Ova odredba se primenjuje kada postoje osnovi za sumnju da su izvršeni poreski prekršaji sa zaprećenom kaznom od 8 godina ili više.

51 Vrednost Indikatora 1.4.a. revidirana je za 2021. godinu. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir diskriminatorno postupanje pri korišćenju pečata i e-registracije, revidirana vrednost za 2021. iznosi 4.

52 Član 25, stav 3 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o privrednim društvima ("Službeni glasnik RS", No. 44/2018)

53 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_postupku_registracije_u_agenciji_za_privredne_registre.html

54 https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/121222-zakon-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-poreskom-postupku-i-poreskoj-administraciji.html

SC 1.5. Centralni, odnosno lokalni javni organi imaju politike i pravila kojima se omogućava rad malih organizacija u zajednici i građanskih inicijativa (grassroots organizacije)

Indikator 1.5.a: Malim organizacijama na nivou zajednice, lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama zakonom je dozvoljeno da rade bez registracije.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Pravni okvir nastavlja da podržava potpunu slobodu udruživanja tako što osigurava da male organizacije u zajednici/lokalne organizacije i građanske inicijative mogu da rade bez obaveze da se registruju. Neregistrovanje ne sprečava njihovu sposobnost da funkcionišu unutar pravnog okvira. Odredbe zakona koje definišu nezakonite ciljeve i aktivnosti važe univerzalno, odnosno podjednako na registrovana i neregistrovana udruženja.

Indikator 1.5.b: Prema zakonu, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice, lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava na učešće u procesima odlučivanja kao i registrovane OCD.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde

U skladu sa odredbama Ustava i Zakona o udruženjima, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice/lokalne organizacije i građanske inicijative nastavljaju da uživaju ista prava kao i njihove registrovane kolege kada je reč o učestvovanju u procesima odlučivanja.

SC 1.6. Sve OCD slobodno mogu da traže i primaju sredstva.

Indikator 1.6.a: Stepenu u kom relevantni zakoni dozvoljavaju OCD da traže širok niz izvora finansiranja, između ostalog i iz inostranstva, bez nepotrebnih ograničenja, u pogledu:

- donacija u gotovini ili naturi iz svih izvora;
- finansiranja od strane domaćih javnih organa;
- finansiranja od strane institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora;
- finansiranja od strane inostranih vlada ili multilateralnih agencija.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Pravni okvir i dalje omogućava širok raspon mogućnosti za finansiranje, i iz domaćih i iz stranih izvora, bez nametanja neopravdanih ograničenja. On obuhvata različite vidove finansiranja, kao što su novčane i nefinansijske donacije iz svih izvora, finansiranje od strane domaćih javnih organa, korporativnih ili individualnih donatora, kao i finansiranje od stranih vlada ili multilateralnih agencija. Važno je napomenuti da ne postoje dodatni zahtevi za OCD koje sredstva primaju iz inostranstva.

Indikator 1.6.b: Udeo OCD koje mogu da pristupe širokom nizu izvora finansiranja bez nepotrebnog upliva vlasti.

U Anketi OCD, 91% OCD je izjavilo da tokom 2023. godine nisu iskusile nepotrebno mešanje vlasti koje je sprečilo njihovu organizaciju da pristupe bilo kojoj vrsti finansiranja. Ovo je povećanje vrednosti u poređenju sa 2021 kada je 86,4% OCD moglo da pristupi širokom nizu izvora finansiranja bez nepotrebnog upliva vlasti. Samo 1% OCD je u 2023. godini iskusilo proizvoljne revizije, dok je u 2021. taj broj iznosio 5,1% OCD. Sličnom procentu OCD u poređenju sa 2021. godinom zamrznut je račun – 1% OCD u 2023. u poređenju sa 1,7% OCD u 2021.

SC 1.7. Za OCD je dostupna javna finansijska i nefinansijska podrška u zemljama korisnicama IPA programa i pruža se na transparentan, odgovoran, pravedan i nediskriminativan način.

Izveštaji o nepropisnom korišćenju javnih sredstava postali su alarmantni tokom izveštajnog perioda. Izveštaj “Javno o javnim konkursima: Pregled projektnog finansiranja u oblasti medija, civilnog društva, kulture i omladine” BIRN-a i Građanskih inicijativa za 2022. i 2023. godinu⁵⁵, pokazuje da je putem javnih konkursa u 2022. godini država podelila 6,8 milijardi dinara ili skoro 58 miliona evra, a u 2023. 6,5 milijardi dinara ili skoro 55 miliona evra. Izveštaj pokazuje da dodela sredstava nije usklađena sa prioritetima javnih politika i ovaj novac se često troši nenamenski, neretko za finansiranje fantomskih organizacija i tabloida, kako se navodi u Izveštaju. Zabeleženo je nekoliko slučajeva netransparentnih konkursa poput onih koje je sproveo Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju koji su zabeleženi u periodu između 2021.⁵⁶ i 2023. godine.

Organizacije, često bez prostorija ili prethodno zabeleženih aktivnosti, se prijavljuju na javni konkurs, dobijaju sredstva i potom ta sredstva prenose privatnim agencijama, i šalju izmišljene ili fiktivne izveštaje o realizovanim aktivnostima i rashodima. Analiza rezultata konkursa objavljena u junu 2023. pokazuje da čak trećina organizacija kojima je novac dodeljen, nije ni na koji način vidljiva u javnosti. Nemaju in-

⁵⁵ <https://birnsrbija.rs/javno-o-javnim-konkursima-2023/>

⁵⁶ Istraživanje BIRN-a i Građanskih inicijativa objavljeno u 2022. godini pokazuje da je tokom 2021. Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju koje je u to vreme predvodio Radomir Dmitrović, povuklo najmanje 5 miliona evra kroz ovu mrežu “fantomskih” organizacija.

ternet stranice niti naloge na društvenim mrežama, te je nemoguće utvrditi bilo kakav trag o njihovom dosadašnjem radu i rezultatima.

Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), podneo je u novembru 2023⁵⁷ krivičnu prijavu Tužilaštvu za organizovani kriminal za krivično delo zloupotrebe službenog položaja protiv bivšeg ministra, Radomira Dmitrovića, kao i protiv neidentifikovanih lica u Ministarstvu koja su bila članovi komisija koje su odlučivale o raspodeli sredstava (podaci o sastavu komisija nisu bili javno dostupni). Prijava je takođe podneta i protiv zastupnika 24 udruženja za neosnovano dobijanje i korišćenje kredita i drugih pogodnosti i protiv dva lica, označena kao osobe koje su povezivale mrežu „fantomskih” organizacija, za nedozvoljenu trgovinu uticajem.

Koalicija OCD “Otvoreno o konkursima” (OKO) upozorila je javnost⁵⁸ da je u okviru javnog konkursa koje je sproveo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja za finansiranje projekata od značaja za preduniverzitetsko obrazovanje, veliki deo sredstava dodeljen organizacijama koje su dobile sredstva u prethodnim godinama putem nezakonitih i kontraverznih poziva. Pored toga, na listi nije naveden broj bodova koji je dodeljen pojedinačnim projektima, ukupan broj primljenih prijava ili koje formalne ili druge kriterijume organizacije čiji projekti nisu predloženi za finansiranje nisu ispunile. Koalicija OCD “OKO” je u ovom periodu objavila da će podneti krivične prijave protiv zvaničnika u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i svih drugih koji su učestvovali u nezakonitim aktivnostima povezanim sa proneverom javnih sredstava, a u vezi sa Javnim konkursom za finansiranje programa od javnog interesa od značajnih za preduniverzitetsko obrazovanje⁵⁹.

Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije objavila je “Analizu rezultata konkursa za finansiranje i sufinansiranje projekata u oblasti savremenog kulturnog stvaralaštva (2023)”⁶⁰ koja je otkrila veliki niz nepravilnosti, proizvoljnosti, neznanja i nekompetencija u procesu dodele sredstava, što je uticalo na veliki broj organizacija i umetničkih programa. Njihova analiza pokazuje da su u periodu od 2018. do 2023. godine Ministarstvo kulture i Sekretarijat za kulturu Grada Beograda podržali 336 projekata “fantomskih” organizacija koje nisu imale prethodne aktivnosti, ne bave se kulturom, osnovane su neposredno pre raspisivanja konkursa ili su im računi blokirani, u ukupnom iznosu od preko 220 miliona dinara (približno 1,87 miliona evra). Slične zloupotrebe javnih sredstava u sektoru kulture takođe su prijavljene u analizi konkursa koje je sproveo Pokrajinski sekretarijat za kulture AP Vojvodine. U konkursima Pokrajinskog sekretarijata primećeno je da su sredstva dodeljena organizacijama koje nemaju sedište u Pokrajini Vojvodina.

Indikator 1.7.a: Iznos javnih sredstava dostupnih za OCD i udruženja jasno je naveden u zakonima i propisima, a prava i dužnosti državnog organa kojem je dato ovlašćenje da određuje i revidira iznos dostupnih dodeljenih javnih sredstava jasno je definisan.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

2 – minimalno ispunjava standarde

Tokom izveštajnog perioda, pravni okvir koji uređuje nivo javnih sredstava na raspolaganju OCD ostaje u velikoj meri nepromenjen. Jedina promena desila se u oktobru 2023. godine kada je usvojen Zakon o javnom informisanju i medijima. Novousvojenom zakonu, nažalost, nedostaju kriterijumi za finansiranje kao i iznos finansiranja i navodi se da će sredstva biti obezbeđena “u iznosu u kom predložene projektne aktivnosti služe javnom interesu u oblasti javnog informisanja.” Ovakva neodređena odredba donosi izazove jer pruža širok pravni osnov za potencijalnu korupciju, imajući u vidu da se njena primena i tumačenje u velikoj meri oslanjaju na subjektivne procene i diskrecione ocene onih koji su zaduženi za sprovođenje zakona.

57 <https://vreme.com/vesti/krivica-prijava-protiv-dmitrovica-milioni-za-mlade-zene-i-porodice-otisli-privatnim-agencijama/>

58 <https://nova.rs/vesti/drustvo/ministarstvo-nauke-da-odustane-od-isplate-miliona-fantomskim-organisacijama/>

59 <https://infovranske.rs/gradjanske-inicijative-ministarstvo-prosvete-ce-ipak-isplatiti-milione-fantomskim-organisacijama-trazicemo-krivicnu-odgovornost/>

60 <https://nezavisnakultura.net/wp-content/uploads/2023/09/Analiza-konkursa-savremenog-stvaralastva-2023.pdf>

Štaviše, nedostatak preciznih kriterijuma u zakonu dodatno otežava doslednu primenu i jednobrazne prakse u različitim subjektima odgovornim za njegovo sprovođenje. Zakon eksplicitno omogućava definisanje dodatnih kriterijuma za svaki pojedinačni konkurs za finansiranje, čime svakom organu daje pravo da definiše kriterijume onako kako smatra da treba.

Ovakav nedostatak jasnosti i konkretnosti u novom zakonu dodatno umanjuje transparentnost, odgovornost i pravičnost raspodele javnih sredstava OCD i udruženjima. Bez jasnih smernica i kriterijuma, postoji rizik od favorizovanja i proizvoljnog odlučivanja, dok je posledica nedostatak poverenja u proces dodele javnih sredstava.

Indikator 1.7.b: Procenat javnog budžeta koji se zaista isplaćuje OCD na godišnjem nivou.

Godišnji izveštaj o rashodima u vezi sa sredstvima isplaćenim OCD na nacionalnom, lokalnom i pokrajinskom nivou koji je izrađivala Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom⁶¹ nije izrađivan nekoliko godina, prevashodno usled nedostatka tehničkih i ljudskih resursa. Tačni podaci o procentu javnog budžeta koji se zaista isplaćuje nisu dostupni. Na osnovu Izveštaja "Javno o javnim konkursima: Pregled projektnog finansiranja u oblasti medija, civilnog društva, kulture i omladine" BIRN-a i Građanskih inicijativa za 2023. godinu, pokazuje da je putem javnih konkursa, država podelila 6,5 milijardi dinara ili skoro 55 miliona evra.

Iz ove cifre, ukupan iznos dodeljen za oblast civilno društvo iznosio je 2,7 milijarde dinara (približno 23 miliona evra) u 2023. godini.

Zakon o budžetu za 2023. godinu predvideo je ukupne prihode u iznosu od 1.843,4 milijarde dinara i ukupne rashode u iznosu od 2.107,4 milijarde dinara.⁶²

Indikator 1.7.c: Stepen u kom zakonske odredbe koje upravljaju dodelom javnih sredstava OCD obezbeđuju da su:

- kriterijumi za finansiranje jasno definisani, objektivni i javno objavljeni;
- ocenjivanje predloga je jasno i nepristrasno;
- sukobi interesa jasno uređeni;
- uslovi izveštavanja jasni i srazmerni.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

2 – minimalno ispunjava standarde

U 2023. godini situacija je ostala nepromenjena u poređenju sa 2021. uz značajne slabosti koje su i dalje primetne u postojećem pravnom okviru. U proceduralnom smislu, najveći problem uočen od strane OCD koje prate dodelu javnih sredstava⁶³ i dalje je nedostatak evaluacije postignuća i kontrola narativnih i finansijskih izveštaja, objavljivanje nestandardizovanih i nedoslednih odluka o dodeli sredstava, neadekvatan žalbeni mehanizam koji ne može da spreči zloupotrebe i nedostatak transparentnosti u radu komisija za ocenu predloga projekata.

⁶¹ Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom je stupanjem na snagu Zakona o ministarstvima 2020. godine integrisana u Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog.

⁶² <https://www.srbija.gov.rs/vest/670078/skupstina-srbije-usvojila-budzet-za-2023-godinu.php>

⁶³ <https://birnsrbija.rs/javno-o-javnim-konkursima-2023/>

Indikator 1.7.d: Centralne vlasti javno objavljuju informacije o dodeli sredstava uz dovoljno detalja da bi se mogle identifikovati pojedinačne dodele.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

2 – minimalno ispunjava standarde

Aspekti koji se odnose na raspoloživost podataka o dodeli sredstava su slični kao u 2021. godini. Zvanične internet prezentacije nisu uvek pouzdan izvor informacija, naveli su istraživači u Izveštaju “Javno o javnim konkursima”.⁶⁴ Podaci su raštrkani po različitim delovima sajta i teško ih je pratiti. Na primer, odluke o dodeli sredstava objavljene su u delu “vesti”, dok su poziv za učešće na javnom konkursu u delu “javni konkursi”, itd. Neke internet prezentacije se čine neažuriranim, dok su druge modernizovane, ali im nedostaju prethodne informacije, što dovodi do diskontinuiteta sa prethodno objavljenim podacima.

Iako je strateški cilj Vlade ubrzanje digitalizacije javne uprave, tek mali broj setova podataka o javnim konkursima se može pronaći na portalu otvorenih podataka (data.gov.rs).

I otvoreni podaci i zvanične internet prezentacije predstavljaju deo šire inicijative za modernizaciju uprave, što se ističe kao jedan od prioriteta Vlade Republike Srbije.

Međutim, u praksi se uviđa potreba za dodatnom promocijom ovih alata kao dodatnih mehanizama za transparentnost javne potrošnje. Pored toga, u istraživanju je uočena potreba za povećanjem kapaciteta uprave da adekvatno odgovori na zahteve za otvorenim podacima.⁶⁵

U anketi namenjenoj predstavnicima državnih institucija, velika većina ispitanika smatrala je da je stepen u kom relevantni nadležni organi o objavljuju informacije o dodeli javnih sredstava OCD dovoljno javan ili u potpunosti javan.

Indikator 1.7.e: Udeo OCD koje navode da je dodela domaćih javnih sredstava transparentna, pravedna i nediskriminatorna.

2021

1 – ne ispunjava standarde

10%

2023

1 – ne ispunjava standarde

5%

Rezultati Ankete OCD ukazuju na dodatni pad transparentnosti i pravičnosti u dodeli domaćih javnih sredstava. Samo u 5% OCD (u 2021. taj procenat je iznosio 10%) smatra da je dodela domaćih javnih sredstava transparentna i pravična.

Devet odsto OCD (u poređenju sa 18,6% u 2021) smatra da je dodela javnih sredstava dovoljno transparentna ili veoma transparentna u 2023. godini, što znači da se sprovodi otvoreno uz punu javnu dostupnost informacija, tako da javnost može imati poverenja u sam proces. U anketi je 78% OCD (71,2% u 2021) izjavilo da je dodela javnih sredstava OCD u 2023. godini bila nedovoljno transparentna ili da uopšte nije bila transparentna.

Sedamdeset četiri posto OCD smatralo je da je dodela javnih sredstava bila nepravična ili nedovoljno pravična u 2023. godini. Samo 8% ispitanika (13,6% u 2021) smatra da je javno finansiranje bilo pravično u 2023, što znači da se sprovodilo na način da sui sve OCD tretirane jednako bez favorizovanja ili diskriminacije.

Suprotno ovim nalazima, u Anketi predstavnika državnih institucija, skoro svi ispitanici su smatrali da je dodela javnih sredstava OCD za koju je odgovorna njihova institucija transparentna i pravična.

⁶⁴ “Pregled projektnog finansiranja u oblastima medija, civilnog društva, kulture i omladine” za 2023. godinu <https://birnsrbija.rs/javno-o-javnim-konkursima-2023/>

⁶⁵ <https://birnsrbija.rs/javno-o-javnim-konkursima-2023/>

Indikator 1.7.f: Javno finansiranje ne isključuje OCD na osnovu predstavljenosti njihovih članova.

U Anketi OCD, 14% OCD smatralo je da je prijava njihove organizacije za dodelu javnih sredstava odbijena zato što nadležni organi nisu želeli da finansiraju rad sa ljudima sa kojima oni rade i koje predstavljaju, što predstavlja veliko povećanje nezadovoljstva u odnosu na 4,5% onih koji su smatrali isto u Anketi iz 2021. godine.

U Anketi predstavnika državnih institucija skoro svi ispitanici su smatrali da je dodela javnih sredstava OCD za koju je njihova institucija odgovorna- inkluzivna

SC 1.8. Pojedinci i korporacije uživaju poreske beneficije na osnovu svojih donacija OCD.

Indikator 1.8.a: Poreski propisi omogućuju poreske olakšice u pogledu:

- Ličnih davanja
- Korporativnih davanja

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

Stanje u pogledu individualnog i korporativnog davanja nije se promenilo u odnosu na izveštaj o početnom stanju. Za individualne donatore još uvek ne postoje poreske olakšice. Korporativni donatori još uvek mogu da zatraže poresko umanjenje do 5% od godišnjeg prihoda za donacije koje ispunjavaju uslove da se smatraju javnim interesom.

Pored obaveze podnošenja dokaza o donaciji (ugovor, informacije o bankarskom transferu, potvrda o prijemu donacije, itd.), korporativni donator takođe moraju da podnesu dokaze da je primalac iskoristio donaciju u zakonski dozvoljene svrhe. Ova praksa dovela je do toga da donatori oklevaju da registruju donacije u svojim knjigama, već u ih zavode pod “drugi troškovi”.

Indikator 1.8.b: Udeo privatnih lica koja su dala novac OCD.

Prema podacima CAF⁶⁶, udeo pojedinaca koji su donirali novac OCD 2022. godini u Srbiji iznosio je 41%, što predstavlja značajno smanjenje u poređenju sa 60% u 2021.

Prema izveštaju *Giving Balkans*⁶⁷, tokom 2022. inflacija od 15,1% je u Srbiji dovela do smanjenja kupovne moći kod ekonomski ranjivih pojedinaca, čime im je otežano zadovoljavanje osnovnih potreba kao što su hrana, stanovanje i zdravstvena zaštita. Sve to je dovelo do povećanja tražnje za podrškom i pomoći, potencijalno ograničavajući raspoložive resurse za filantropska delovanja. *Giving Balkans* je zabeležio prikupljanje ukupno 33,3 miliona evra putem 4.557 jedinstvene humanitarne akcije u 2022. godini, uz prosečnu donaciju od 5 evra po osobi. U poređenju sa 2021, ukupan donirani iznos u 2022. smanjen je za 21,8% uprkos povećanju ukupnog broja humanitarnih akcija. Ovaj pad se može pripisati smanjenju većih donacija koje su u značajnoj meri uticale na ukupan iznos u 2021. godini. Zdravstvena zaštita i ostala je najučestalija oblast davanja i u 2022, a prate je podrška za marginalizovane grupe, smanjenje siromaštva i obrazovanje. Donacije za zdravstvenu zaštitu uglavnom se odnose na lečenje, dok podrška za marginalizovane grupe i smanjenje siromaštva prevashodno podrazumeva humanitarnu pomoć.

⁶⁶ <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>

⁶⁷ <https://givingbalkans.org/srbija/content/srbija-daruje-2022>

SC 1.9. Za OCD su dostupne poreske beneficije.

Indikator 1.9.a: Stepenu u kom važeći poreski zakoni predviđaju sledeće:

- Prihodi OCD iz bespovratnih sredstava (grantova), donacija i članarina, prihodi od privrednih delatnosti, investicioni prihodi, nekretnine, pokloni i nasleđa ne podležu oporezivanju;
- sav višak dobiti ili profit proizveden putem privredne delatnosti koji se koristi za potrebe misije OCD ne podleže porezu na dobit/porezu na profit.

2021

3 – umereno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

Najveći deo pravnog okvira ostao je isti kao i u Izveštaju o početnom stanju⁶⁸: OCD nisu u obavezi da plaćaju porez ukoliko je iznos donacije do 100.000 RSD (~ EUR 850). Ukoliko je iznos na godišnjem nivou viši od 100.000 RSD, OCD je u obavezi da plati porez na poklon, osim ako nije ispunila dodatne kriterijume koji se u većini slučajeva lako ispunjavaju⁶⁹.

OCD su izuzete od plaćanja poreza na dobit pravnih lica, osim na prihod ostvaren iz direktnih ekonomskih aktivnosti koji prevazilazi 400.000 RSD (~ 3.400 evra); iznad tog iznosa, primenjuje se poreska stopa od 15% (*isto kao i za druge privredne subjekte). Zakon o porezu na dobit pravnih lica ne pravi razliku između aktivnosti organizacije koje su povezane sa misijom i nepovezanih ekonomskih aktivnosti organizacije.⁷⁰ OCD su izuzete od plaćanja poreza na imovinu koju su dobile na poklon ili nasledile, a koja se koristi isključivo u opšte svrhe javnog interesa za koje su zadužbina, odnosno udruženje, osnovani.

Zakon o socijalnom preduzetništvu usvojen 2022. godine predviđa da subjekti socijalnog preduzetništva mogu da ostvare⁷¹ koristi i izuzeća u skladu sa propisima koji uređuju poreze, doprinose za obavezno socijalno osiguranje, naknade za korišćenje javnih dobara i druge vrste finansijskih obaveza.

SC 1.10. Politike i zakonsko okruženje obezbeđuju podsticaje i pospešuju volontiranje i rad u OCD.

Indikator 1.10.a: Usvojeni su zakoni kojima se reguliše volontiranje.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

2 – minimalno ispunjava standarde

Zakon o volontiranju je usvojen 2010. godine i od tada je osporavan zahvaljujući samom konceptu od kog je zakonodavac krenuo, odnosno tretiranja volontiranja ne kao društvene vrednosti, već kao besplatnog rada sa dodatnim normiranjem, što je svelo volontiranje na administrativno opterećenje. U 2023. godini, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja radilo je na izradi nacrtu novog Zakona o volontiranju. Međutim, proces izrade nacrtu naišao je na kritiku organizacija civilnog društva koje su bile

68 U 2023. ocena za ovaj indikator promenjena je sa nivoa 5 na nivo 3. Shodno tome, ocena za 2021. promenjena je sa 4 na 3.

69 Ti dodatni kriterijumi su: da je kampanja za koju se prikupljao novac doprinosi ostvarivanju cilja za koji je udruženje osnovano i da se prikupljeni novac koristi isključivo u te svrhe; da je poresko izuzeće poklona predviđeno u ugovoru između Srbije i države ili međunarodne organizacije koja donira novac ili da je donator država Srbija (uključuje nacionalni, lokalni i pokrajinski nivo).

70 Međutim, Zakon o zadužbinama i fondacijama i Zakon o udruženjima propisuju da se organizacije mogu baviti isključivo povezanim ekonomskim aktivnostima (u skladu sa ciljevima i aktivnostima manjeg obima definisanih u njihovom statutu koje se realizuju u meri koja je neophodna za ostvarivanje ciljeva udruženja ili sekundarne aktivnosti za zadužbine i fondacije).

71 Ova zakonska odredba omogućava samo prednosti i izuzeća, ali oni tek treba da budu definisani u pomenutim propisima.

članice radne grupe.⁷² One su istakle zabrinutosti u pogledu načina na koji Ministarstvo sprovodi proces, navodeći pitanja kao što su kratko obaveštenje o sastancima radne grupe, kasno dostavljanje materijala za sastanke, nedostatak konstruktivne diskusije o predloženim rešenjima, kratki rokovi za davanje povratnih komentara na nacrt zakona i naknadno puštanje dokumenta na javne konsultacije bez dodatne diskusije u okviru radne grupe. Javne konsultacije održane su tokom prazničnog perioda od 24. decembra 2021. do 13. januara 2022. godine, i obuhvatile su tri javna predstavljanja u Beogradu, Novom Sadu i Nišu.

Nakon formiranja nove Vlade u oktobru 2022, Zakon o volontiranju vraćen je radnoj grupi na dodatna razmatranja. Usledio je niz sastanaka za usklađivanje nacrt zakona sa primljenim komentarima. Poslednji sastanak radne grupe održan je 18. maja 2023. u Vladi Republike Srbije. Međutim, dodatni sastanci nisu održani niti je nacrt zakona upućen u skupštinsku proceduru nakon ovog datuma.⁷³

Indikator 1.10.b: Strategije i programi vlade za volontiranje podržavaju volontiranje za OCD i opredeljuju dovoljno resursa za sprovođenje.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

3 – umereno ispunjava standarde

Tokom izveštajnog perioda, Srbija nije usvojila Nacionalnu strategiju o volontiranju. Međutim, značaj volontiranja prepoznat je u dve strategije koje su usvojene tokom ovog perioda.

Prva je "Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2022–2030"⁷⁴ u kojoj je prepoznat značaj volontiranja u Poglavlju 5 Strategije pod nazivom "Uloga organizacija civilnog društva u socioekonomskom razvoju." Ova Strategija ističe nekoliko tema usmerenih na poboljšanje okvira za volontiranje, uključujući i potrebu za unapređenjem Zakona o volontiranju kako bi bio usklađen sa međunarodnim standardima i Smernicama Evropske unije za civilno društvo 2021– 2027. Dodatno, naglašen je značaj usklađivanja celokupnog regulatornog okvira sa novim Zakonom o volontiranju, razvoj jasnih pravila za evidenciju volontiranja, podsticanje učešća u volonterskim programima i afirmacija volontiranja kao društvene vrednosti. Posebna pažnja posvećena je podizanju svesti među mladima o društvenom značaju i efektima volontiranja, posebno kao podrške osetljivim grupama.

Međutim, važno je naglasiti da uprkos ovim obavezama, Akcioni plan za sprovođenje Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2022–2023⁷⁵ nije ispunio Meru 3.4 koja je usmerena na unapređenje normativnog okvira koji uređuje volontiranje u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući sektorske smernice.

Drugo, 26. januara 2023. Srbija je usvojila "Strategiju za mlade u Republici Srbiji za period 2023–2030."⁷⁶ U Strategiji, u okviru posebnog cilja koji se odnosi na promociju učešća mladih u društvu na svim nivoima, Mera 3.2 usmerena je na "Podsticanje volontiranja i aktivizma među mladima." Pored toga, 6. jula 2023. usvojen je Akcioni plan za period 2023–2025. za sprovođenje Strategije za mlade⁷⁷ koji obuhvata nekoliko aktivnosti za promociju volontiranja među mladima.

72 Najviše iz Građanskih inicijativa koje su u otvorenom pismu upućenom Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, predložile Vladi i članovima radne grupe odgovornim za izradu nacrt Zakona o volontiranju, izneli ogradu u vezi sa legitimitetom procesa izrade. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/gradjanske-inicijative-ogradjujemo-se-od-predlozenog-nacrta-zakona-o-volontiranju/>

73 <https://koms.rs/wp-content/uploads/2023/08/Alternativni-Izveštaj-2023-Finalna-verzija-Aug7.pdf>

74 <https://minljmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Strategy-for-Creating-an-Enabling-Environment-for-the-Development-of-Civil-Society-in-the-Republic-of-Serbia2022to2030.pdf>

75 <https://minljmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Action-Plan-for-the-impelementation-of-the-Strategy-for-Creating-an-Enabling-Environment-for-Development-of-Civil-Society-for-the-period2022to2023.pdf>

76 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>

77 https://mto.gov.rs/extfile/sr/2540/akcioni_pl_2023-2025_za_mlade_RS_2023-2030_063_cyr.pdf

■ **Indikator 1.10.c: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe zapošljavanja.**

U Anketi OCD, 12 % OCD izvestilo je da su u 2023. godini koristile državne programe zapošljavanja, dok je u 2021. ovaj procenat iznosio 25,4%. Većina OCD koje su koristile ove mere navelo je da su koristili programe koji podržavaju prvo zaposlenje i programe za organizovanje sprovođenja javnih radova u kojima su angažovane nezaposlene osobe sa invaliditetom.

■ **Indikator 1.10.d: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe volontiranja.**

Nije primenjivo

■ **Indikator 1.10.e: Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.**

Ukupna radna snaga u Srbiji u 2023. godini iznosila je 3.007.200 ⁷⁸. Ukupan broj zaposlenih u Srbiji u 2023. iznosio je 2.360.588 lica, od kojih je 13.635 registrovano kao zaposleni u udruženjima⁷⁹. Ovaj broj predstavlja 0,58% ukupnog broja zaposlenih (isto kao i u 2022. i 2021) i 0,45% (u 2022. bio je 0,44% i u 2021. iznosio je 0,43%) ukupne radne snage.

■ **Indikator 1.10.f: Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji.**

Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji u Srbiji u 2022. iznosio je 6% što predstavlja smanjenje u poređenju sa 2021. godinom kada je taj procenat bio 9%.

⁷⁸ Radno sposobno stanovništvo starosti 15–64 godine. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245707.pdf>

⁷⁹ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Html/G20241024.html>



Specifični cilj 2

Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika

SC 2.1. Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika.

Indikator 2.1.a: O zakonima, podzakonskim aktima, strategijama i drugim aktima od javnog interesa i reformama javnih politika sprovode se delotvorne konsultacije sa OCD u smislu da:

- OCD imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka izrade do kraja postupka usvajanja;
- Ostavlja se najmanje 15 dana za komentare pre nego što nacrt dokumenta uđe u postupak usvajanja;
- Primena vanrednih/ubrzanih postupaka za usvajanje zakonodavstva bez da se omoguće konsultacije predstavlja izuzetak i valjana je opravdana;
- Izveštaji o rezultatima javnih konsultacija, uključujući razloge za odbijanje komentara, objavljuju se pravovremeno;
- Članovi radnih grupa iz OCD biraju se na osnovu javnog poziva, jasnih kriterijuma i u skladu sa ravnopravnim postupanjem;
- Članovi radnih grupa iz OCD uključuju predstavnike društva u celini, uključujući ženske grupe, LG-BTIQ grupe, migrantske grupe, manjinske grupe, grupe lica sa invaliditetom i druge, po potrebi, a u skladu sa pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde

2023

1 – ne ispunjava standarde

Tokom izveštajnog perioda, nisu uočene značajne promene pravnog okvira u pogledu konsultativnog procesa sa OCD u izradi i usvajanju zakona, podzakonskih akata, strategija i drugih akata od javnog interesa i reformama javnih politika. Međutim, zabeleženo je značajno pogoršanje kada je reč o primeni propisa.

Slabosti u pravnom sistemu identifikovane u prethodnom izveštajnom periodu i dalje su prisutne. Pravni okvir i dalje samo formalno i deklarativno omogućava učešće OCD u procesu odlučivanja, bez obaveze da njihove predstavnike uključi u ranim fazama usvajanja propisa, na primer, pre održavanja javnih slušanja.⁸⁰

Kada je reč o aspektima implementacije propisa, hitni postupci za usvajanje zakona su postali uobičajeni, što vodi ka zabrinutosti o adekvatnosti konsultativnih procesa.

Na osnovu podataka koji su prikupljeni i objavljeni u okviru Programa za unapređenje upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025⁸¹, postoji značajno i konstantno smanjenje procenta zakona koji su usvojeni nakon sprovedenog konsultativnog procesa. Dok je u 2021. ovaj procenat iznosio 44,4%, u 2022. ovaj procenat bio je 29%, dok je u 2023. samo 23% zakona usvojeno nakon konsultacija sa javnošću.

⁸⁰ Javna slušanja su u Srbiji još uvek uređena na rudimentarnom nivou. Nepostojanje konkretnih zahteva u vezi sa slanjem poziva za javna slušanja i kriterijuma za pozivanje učesnika ima za posledicu diskrecione procene od strane odbora. Za razliku od javnih rasprava, javna slušanja nisu otvorena za opštu ili stručnu javnost, čime je ograničena njihova delotvornost u prikupljanju različitih perspektiva. Pored toga, prisutna je i dvosmislenost u pogledu svrhe javnih slušanja i sudbine predloga iznesenih tokom ovih sesija, budući da se u izveštajima ne navode detaljne informacije o prihvaćenim ili odbijenim komentarima i razlozima za odbijanje.

⁸¹ <https://pujpr-monitoring.mduls.gov.rs/statistike.html?jnodeId=732&sid=18319&tab=indikator&depth=2>

Udeo usvojenih podzakonskih akata tokom čije izrade je sproveden konsultativni proces iznosio je 21,4% u 2021. do 30% u 2022. i 31,5% u 2023. godini. Najveći udeo odnosio se na dokumente javnih politika koji su u 100% slučajeva bili praćeni konsultativnim procesom u skladu sa Zakonom o planskom sistemu u 2022. i 2023. (u 2021. udeo je iznosio 96,2%).

Portal eKonsultacije <https://ekonsultacije.gov.rs/> počeo je sa radom sredinom decembra 2021. kao zasebni portal u okviru sistema eUprave. U skladu sa Odlukom o osnivanju portala eKonsultacije, državni organi su u obavezi da objave na ovom portalu sve relevantne informacije o konsultacijama i javnim slušanjima koje sprovode u okviru svojih nadležnosti.

Međutim, ne postoje dostupni javni izveštaji o korišćenju Portala koji bi predstavljali statističke podatke o sprovedenim procesima i kvalitetu sprovedenih konsultacije i javnih slušanja. Publikacija⁸² 'Portal eKonsultacije - Novi instrument, neiskorišćene prilike' Centra za evropske politike, pokazuje kako uvođenje portala eKonsultacije još uvek nije u značajnoj meri doprinelo unapređenju konsultativnog procesa. Javna tela koja koriste Portal ne objavljuju uvek sva neophodna dokumenta povezana sa procesima konsultacija i javnih slušanja (kao što su predlozi akata, obrazloženja, programi javnih slušanja sa jasno navedenim kanalima za podnošenje komentara, itd.). Pregled konsultativnih procesa na Portalu ukazuje na to da izveštaji o sprovedenim konsultacijama i javnim raspravama često nedostaju, da određeni državni organi nikada ne koriste Portal, kao što je Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju (za vesti o javnim raspravama koristili su samo sopstveni veb-sajt), neka ministarstva samo objavljuju vest o već održanim javnim raspravama, dok su neka ministarstva koristila Portal za konsultacije da bi objavila nove konkurse za dodelu sredstava i druge nepovezane informacije.

U Anketi OCD zabeležen je značajan pad broja OCD koje su odgovorile da su nadležni organi delotvorno konsultovali njihovu organizaciju u izradi zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa ili reformi javnih politika i to sa 29% u 2021. na 18% u 2023. godini. Pad procenta je još veći kada je reč o odgovoru na pitanje da li su imali pristup nacrtu dokumenta od početka procesa izrade do završetka postupka usvajanja, i to sa 25% u 2021. na 9% u 2023. Konačno, 12% OCD odgovorilo je da je njihova organizacija imala najmanje 15 dana na raspolaganju za davanje komentara na nacrt dokumenta pre nego što je ušao u postupak usvajanja u 2023, dok je u 2021. godini ovaj procenat iznosio 20%.

U Anketi OCD navodi se i da je u 2023. 14% OCD (pad sa 24% OCD u 2021) imalo predstavnika njihove organizacije kao člana radne grupe čiji je zadatak bio izrada zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa i reformi javnih politika tokom 2023. godine.

Sprovođenje mehanizma za uključivanje OCD u aktivnosti radnih grupa podržava Ministarstvo za ljudska prava i društveni dijalog. Na osnovu izveštaja koje je izradilo Ministarstvo u 2021⁸³, objavljeno je 18 javnih poziva na nacionalnom nivou za članstvo u radnim grupama i savetodavnim telima, i članovi iz 71 OCD su bili uključeni u njihov rad; u 2022. objavljeno je 12 javnih poziva putem kojih je 43 OCD uključeno u rad radnih grupa/savetodavnih tela⁸⁴. I u 2023, objavljeno je 15 javnih poziva putem kojih su članovi 62 različite OCD odabrane za uključivanje u rad radnih grupa/savetodavnih tela (ukupno 100 članova i 90 zamenika članova radnih grupa iz OCD)⁸⁵.

U Anketi predstavnika državnih institucija, većina ispitanika smatrala je da su OCD delotvorno konsultovane u procesu izrade zakona, podzakonskih akata, strategija i drugih akata od javnog interesa i reformi javnih politika za koje je njihova institucija nadležna. Većina ovih ispitanika takođe je smatrala da su javnost i OCD u dovoljnoj meri informisani o mogućnostima za davanje doprinosa i učešće u postupku izrade zakona, javnih politika i strategija. Međutim, manje od polovine ispitanika smatralo je da su u konsultativnim procesima u kojima je javnost učestvovala u 2023. godini dovoljno uzeta u obzir stanovišta svih zajednica i grupa na koje utiču zakoni, javne politike i strategije za koje su konsultovani.

82 <https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2023/10/Портал-еКонсултације-нови-инструмент-неискоришћене-прилике.pdf>

83 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenata-javnih-politika-i-nacrtaodnosno-predloga-propisa-tokom2021godine-1.pdf>

84 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenata-javnih-politika-i-nacrtaodnosno-predloga-propisa-za2022godine.pdf>

85 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-sprovođenju-Smernica1932024.pdf>

Iako pravni okvir naizgled omogućava učešće OCD u konsultativnom procesu, zabeležen je pad broja OCD koje su efektivno konsultovane u procesu izrade zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa i reformi javnih politika. Ovaj pad je značajan, sa 29% u 2021. na 18% u 2023. godini. Pored toga, postoji i značajno smanjenje udela zakona koji su usvojeni nakon sprovođenja konsultativnog procesa. U 2021. ovaj procenat iznosio je 44,4%, pao je na 29% u 2022. i dalje je opao na samo 23% u 2023. godini. Posledično tome, ocena za ovaj indikator je smanjena budući da praktična primena regulatornog okvira ne uspeva da obezbedi smisleno angažovanje i transparentnost u procesima odlučivanja.

SC 2.2. Javni organi i institucije priznaju važnost civilnog društva u društvenoj debati o javnim politikama i procesima evropskih integracija.

Indikator 2.2.a: Stepen u kom OCD ocenjuju kao pozitivne stavove javnih zvaničnika prema civilnom društvu.

2021

1 – ne ispunjava standarde	13,6%
----------------------------	-------

2023

1 – ne ispunjava standarde	6%
----------------------------	----

Stepen u kom OCD ocenjuju kao pozitivne stavove javnih zvaničnika prema civilnom društvu dodatno je opao u poređenju sa Izveštajem za 2021. godinu. U Anketi OCD, stav javnih zvaničnika u 2023. je kao pozitivan ocenilo 6% ispitanika, dok je taj procenat iznosio 14% u 2021. Čak 82% ispitanika odgovorilo je da prema njihovom mišljenju, javni zvaničnici uopšte nisu podržavajući ili su nedovoljno podržavajući.

Uvrede, pretnje i targetiranje novinara i aktivista, kao i građana koji se protive delovanjima nadležnih organa, postalo je izraženije tokom izveštajnog perioda.

Državni zvaničnici su negativno označavali organizatore i učesnike ekoloških protesta održanih tokom 2022– ministarka rudarstva i energetike, Mihajlović, izjavila je da su “neki političari i lažni ekolozi” želeli da zaustave razvoj Srbije⁸⁶; tadašnji gradonačelnik Novog Sada a sadašnji predsednik Vlade, nazvao je organizatore i učesnike “kvazi-ekolozima”, “budalama” i “grupom arogantnih, sebičnih i neodgovornih pojedinaca”⁸⁷. Ana Brnabić, u to vreme predsednica Vlade, optužila je strane fondacije za finansiranje ekoloških protesta.⁸⁸

Pretnje i zastrašivanje javnih ličnosti koje su učestvovala na protestima “Srbija protiv nasilja” u 2023. stizale su svakodnevno od poslanika i državnih zvaničnika.⁸⁹

Posebno su targetirani istraživački novinari, i pored toga što su bili meta uvreda, najviši državni zvaničnici su ih javno optuživali za saradnju sa kriminalnim grupama.⁹⁰

U dodatnoj anketi sprovedenoj u cilju uključivanja viđenja predstavnika državne uprave, postavljeno je isto pitanje. Suprotno OCD, većina predstavnika državne uprave odgovorila je da su po njihovom mišljenju javni zvaničnici u dovoljnoj meri podržavajući ili veoma podržavajući. Kao primer podrške, većina ispitanika iz državnih institucija navela je finansiranje OCD javnim sredstvima kao dokaz njihovog pozitivnog stava.

86 <https://happytv.rs/vesti/drustvo/mihajlovic-ekoloske-studije-ce-pokazati-da-lazni-ekolozi-sve-vreme-lazu-i-obmanjuju-javnost/59326/>

87 <https://balkantv.rs/novi-sad-na-sodrosu-kordon-policije-napadnuta-emilija-maric-sa-novosadske-televizije-video/>

88 <https://n1info.rs/vesti/brnabic-ukinuta-uredba-o-prostornom-planu-za-projekat-jadar/>

89 Str. 80–81 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022-i-2023-godina-final.pdf>

90 <https://n1info.rs/vesti/novi-napad-brnabic-na-istrazivacke-medije-sabic-tvrdi-atak-na-slobodu-govora/?ref=push>

SC 2.3. Javni organi doprinose jačanju civilnog društva putem saradnje sa civilnim društvom kroz strateške okvire javnih politika i relevantne institucionalne mehanizme.

Indikator 2.3.a: Udeo OCD koje su delotvorno konsultovane prilikom pripreme strategija za saradnju sa civilnim društvom.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog počelo je tokom 2021. izradu Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2021– 2030. godina. Organizacije civilnog društva (OCD) su pozvane da učestvuju u radu radne grupe za izradu Strategije. Međutim, neke OCD, posebno one koje su prethodno bile meta istrage Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u slučaju “Spisak”⁹¹, kao i organizacije okupljene oko platforme “Tri slobode”⁹², aktivno su bojkotovale proces konsultacija koji je Vlada organizovala za izradu Strategije.

Za svrhu ove procene, fokus grupe su održane i sa predstavnicima OCD koje su učestvovala u izradi Strategije i onima koje su je bojkotovale. Organizacije u bojkotu su iskazale nezadovoljstvo situacijom tokom perioda izrade Strategije ističući snažne napade na civilno društvo i nezavisne medije u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Takođe su kritikovali to što relevantne institucije nisu reagovala na ove napade, kao i kršenje ovlašćenja Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Takođe su smatrali da se Ministarstvo za ljudska i manjinska prava nije smisljeno uključilo u bavljenje ovim pitanjima.

Organizacije u bojkotu smatrale su da bi učestvovanje u procesu konsultacija u tom trenutku stvorilo lažnu sliku o tome da je Vlada istinski zainteresovana za kreiranje boljeg okvira za saradnju sa civilnim društvom. Međutim, ove organizacije nisu bojkotovale konsultativne procese sa državom ili učešće u radu drugih radnih grupa jer su smatrale da je previše rizično da se ostala osetljiva socijalna pitanja ostave državi da ih sama oblikuje.

Iako smatraju da situacija nije značajno unapređena i da je i dalje prisutna opasna retorika prema civilnom društvu, njihovo buduće delovanje u vezi sa konsultativnim procesom bi zavisilo od sporazuma sa grupom u bojkotu.

Sa druge strane, organizacije koje su učestvovala u procesu izrade bile su mišljenja da je bojkot u značajnoj meri uticao na konsultativni proces tako što je neke organizacije naveo da napuste radnu grupu a druge da se osećaju “pasivno” u davanju doprinosa. Smatrale su da su njihove primedbe uzete u obzir tokom procesa izrade Strategije, ali su takođe potvrdile da bi sam proces i konačni dokument bili mnogo bolji da je konsultativni proces održan pod drugačijim okolnostima i da je bio inkluzivniji. Organizacije koje su učestvovala u radu radne grupe nisu obaveštene o konačnom tekstu Strategije pre njenog usvajanja; usvojena je bez konačnog dogovora.

I organizacije koje su učestvovala i one koje su bojkotovale proces saglasile su se da je Strategija trebalo da bude predmet široke javne rasprave, do koje nije došlo, budući da je ispunjen samo formalni preduслов a to je objavljivanje teksta Strategije na portalu eKonsultacije.

91 <https://insajder.net/arhiva/vesti/spisak-pojedinaca-i-organizacija-uprave-za-sprecavanje-pranja-novca-zloupotreba-zakona-ili-samo-kontrola>

<https://www.gradjanske.org/vlada-srbije-simulira-dijalog-sa-gradjanskim-drustvom-o-sprecavanju-finansiranja-terorizma/>

92 <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/04/Platforma-Tri-slobode-FINAL.pdf>

Indikator 2.3.b: Korisnice IPA programa usvojile su trenutno važeće strategije za saradnju sa civilnim društvom.

2021

1 – ne ispunjava standarde

Ne postoji strategija za saradnju sa civilnim društvom.

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Postoji sveobuhvatna strategija za saradnju sa civilnim društvom

Dana 3. februara 2022. Vlada je usvojila Strategiju za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2022–2030. godina. U Strategiji su navedeni razni aspekti vezani za civilno društvo, uključujući njegovu definiciju, ulogu, pravni okvir i međunarodne standarde. Takođe su navedene informacije o trenutnom stanju u civilnom društvu u Srbiji, uključujući broj registrovanih organizacija, njihovu raspoređenost i finansijske podatke. Neformalne organizacije/grupe prepoznate u Smernicama EU za civilno društvo nisu obuhvaćene glavnim tekstom Strategije.

Kada je reč o izboru aspekata razvoja civilnog društva koji jesu obuhvaćene Strategijom, Strategija se u velikoj meri nadovezuje na aspekte koji su identifikovani u nacrtu Strategije koja je izrađena (ali nikad nije usvojena) posredstvom širokom konsultativnog procesa sa OCD u periodu 2014– 2015. godina. Prethodna verzija sadržala je i nekoliko dodatnih aspekata koji su isključeni iz Strategije u 2022. godini uprkos činjenici da je situacija u ovim oblastima ostala ista ili je čak pogoršana (odnosno, usluge koje OCD pružaju u sektoru zdravstvene zaštite, nefinansijska podrška OCD kroz korišćenje javnih prostora). U usvojenoj verziji Strategije nisu prepoznata nova pitanja koja su nastala u periodu između 2014. i 2022. godine a koja su značajna za trenutne izazove, kao što su ekološka i klimatska pitanja, urbanističko planiranje kao i evidentno povećanje broja neformalnih grupa i pokreta.

Strategija se može posmatrati kao opširan dokument koji je mogao da bude bolje sistematizovan. Ona na pravičan način beleži stanje stvari i glavne izazove u vezi sa aspektima podsticajnog okruženja koji su odabrani da budu obrađeni, a to obuhvata i podatke i zapažanja koji su kritički nastrojeni prema stavu i ponašanju državnih institucija. Međutim, predložene mere su definisane na prilično opšti način, a takođe predložene mere ne uključuju sve moguće mere, mere koje se zagovaraju i pominju u samom tekstu.

Savet se kroz Strategiju uvodi kao glavno telo za praćenje sprovođenja Strategije⁹³.

Neki članovi civilnog društva smatraju da Strategija služi samo kao pokušaj Vlade da poboljša sopstvenu reputaciju pred međunarodnom zajednicom, a ne za suštinsko poboljšanje uslova za civilno društvo.⁹⁴

Indikator 2.3.c: Strategije za saradnju sa civilnim društvom prate usvojeni budžetirani akcioni planovi.

2021

1 – ne ispunjava standarde

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Akcioni plan je usvojen; budžet je usvojen

Na dan 16. septembra 2022. godine Vlada Republike Srbije je usvojila Akcioni plan za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2022 – 2023. godina. Rok za usvajanje Akcionog plana propisan u Zakonu o planskom sistemu prekoračen je za više od 3 meseca.

⁹³ Obim njegovih nadležnosti, sastav i zadaci utvrđeni su u naknadnoj Odluci Vlade o osnivanju Saveta.

⁹⁴ Str. 93 https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-suzavanje-prostora-za-delovanje-2022-i-2023-godina_final.pdf

Zainteresovani subjekti inicijalno su imali priliku da podnesu sugestije i komentare od značaja za izradu Akcionog plana u periodu od 15. do 22. marta 2022. godine, međutim, tokom ovog perioda nijedan komentar nije primljen. Dodatna javna rasprava otvorena je na portalu eKonsultacije i na internet prezentaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog u periodu od 19. maja do 8. juna 2022. godine. Izveštaj o sprovedenoj javnoj raspravi objavljen je na portalu eKonsultacije.⁹⁵ U izveštaju su jasno navedeni komentari, kao i informacije o tome da li su predlozi prihvaćeni ili ne. U slučaju odbijanja navedeni su i razlozi.

Usvojena verzija Akcionog plana razlikovala se od nacrtu koji je predstavljen po tome što je nekoliko važnih mera uklonjeno iz teksta⁹⁶. Iako smanjenje broja planiranih aktivnosti može da doprinese boljoj sprovodljivosti u implementaciji, postavlja se svakako pitanje u vezi sa delotvornošću Akcionog plana, imajući u vidu da su aktivnosti koje bi imale najveći uticaj sužene ili u potpunosti uklonjene.

Ukupan iznos sredstava za celokupan period važenja Akcionog plana je 1 milijardu dinara (približno 9 miliona evra). Predviđena sredstva za 2023. godinu iznose 530.650.000,00 dinara (približno 4.497.033,00 evra). Sve aktivnosti koje su navedene kao deo programa, a koje se sprovode iz sredstava predviđenih u budžetu, odnose se na redovan rad državnih službenika i zamenika u okviru propisanih aktivnosti. Finansiranje iz donatorskih sredstava planirano je za određene aktivnosti.

Indikator 2.3.d: Udeo OCD koje ocenjuju strategije za saradnju sa civilnim društvom kao relevantne i delotvorne.

Samo 5% OCD u anketi smatra je da je nacionalna strategija za razvoj civilnog društva i relevantna i delotvorna. U anketi je 14% OCD smatralo da je nacionalna strategija za razvoj civilnog društva relevantna, što znači da strateški ciljevi i koncept odgovaraju na potrebe, politike i prioritete civilnog društva i da će to i nastaviti da čine (odgovaraju na potrebe) ukoliko se okolnosti promene. U manjem procentu, 8% OCD smatra da je strategija delotvorna, što znači da očekuju da će ostvariti svoje ciljeve i rezultate.

Indikator 2.3.e: Državne strukture nadležne za sprovođenje strategija za saradnju sa civilnim društvom imaju odgovarajuće resurse.

Sektor u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog⁹⁷ odgovoran za strategiju saradnje sa civilnim društvom ima ozbiljan manjak zaposlenih. Iako bi broj zaposlenih prema sistematizaciji poslova trebalo da bude 10, u 2023. godini imao je samo četiri zaposlena lica, i sa jedno postavljeno lice – pomoćnika ministra. Pored toga, u proteklih nekoliko godina nije raspisan konkurs za upražnjena radna mesta čime se samo pogoršava manjak kadrova. Usled nepostojanja stručnjaka pravne struke u Sektoru ne vrši se analiza zakona neophodna za unapređenje okruženja za rad civilnog društva.

Nedostatak kadrova takođe je u značajnoj meri oslabio funkcije praćenja transparentnog finansiranja rada organizacija civilnog društva.

Sektor poseduje adekvatan prostor za rad postojećih kadrova, ali bi u slučaju dodatnog zapošljavanja trenutno raspoloživ prostor bio skučen. Raspoloživost opreme je dovoljna za trenutni broj zaposlenih.

⁹⁵ Izveštaj pokazuje da su 2 OCD i 5 javnih institucija dostavile komentare.

⁹⁶ U poređenju sa nacrtom, usvojena verzija AP se razlikuje u oblastima u kojima je vodeća uloga predviđena za Ministarstvo finansija i Ministarstvo za evropske integracije. Primedbe ovih ministarstava nisu bile javne i verovatno su dostavljene tokom međuministarskih konsultacija. Važne zakonske izmene predviđene u nacrtu AP, za koje je nadležno Ministarstvo finansija- izmene normativnog okvira za individualne donacije (Zakon o porezu na dohodak i Zakon o porezu na dodatu vrednost u smislu ukidanja PDV-a na donacije hrane pred istekom roka), uklonjene su iz AP. Mera koja bi stvorila preduslove za izmenu institucionalne postavke za funkcionisanje javnog finansiranja- "Sprovođenje analize najboljih praksi o funkcionisanju javne fondacije/fonda i razmatranje mogućnosti za njegovo uvođenje u RS"- takođe je uklonjena. Mere i aktivnosti u okviru Specifičnog cilja 4: Osigurati veće učešće OCD u procesu evropskih integracija, značajno su sužene. Mera "Nastavak i jačanje aktivne saradnje državnih organa koji učestvuju u pregovorima o evropskim integracijama i Nacionalnog konventa i drugih platformi OCD", i Mera "Jačanje transparentnosti finansiranja OCD kroz sredstva lokalne samouprave, sa pratećim aktivnostima", uklonjene su iz AP. Aktivnosti predviđene drugim merama u okviru ovog cilja su u značajnoj meri smanjene. To uključuje Meru 4.4. "Unapređenje položaja OCD pružanjem delotvorne pravne zaštite za članove OCD i braniocima ljudskih prava", koja sada ne obuhvata aktivnost koju je bilo planirano da realizuju javni tužilac i Vrhovni kasacioni sud odnosno "Izrada i objavljivanje izveštaja o preduzetim radnjama i merama u vezi sa pretnjama/napadima na članove OCD i braniocima ljudskih prava, uključujući i broj i vrstu presuda i izrečenih kazni".

⁹⁷ Sektor za saradnju sa civilnim društvom.

Iako su sredstva u budžetu bila opredeljena za sprovođenje Akcionog plana za sprovođenje Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva za period 2022– 2023. godina, korišćenje sredstava iz nacionalnog budžeta osujećuju dugotrajni i složeni postupci javne nabavke. Eksterni izvori finansiranja, kao što je projekat *Za snažnije civilno društvo* koji finansiraju USAID i SDC i projekat *Dijalog za promenu* koji finansira EU odigrali su ključnu ulogu u ispunjavanju delova Akcionog plana, uključujući i osnivanje Saveta za saradnju sa civilnim društvom i inicijative za izgradnju kapaciteta kontakt osoba za OCD u javnoj upravi. Međutim, Sektor se suočio sa izazovima u ostvarivanju ciljeva navedenih u Akcionom planu, tako daje tek oko 50% planiranih mera realizovano do kraja 2023. godine, što je i krajnji rok sa sprovođenje Akcionog plana.⁹⁸

U Anketi predstavnika državne uprave, većina ispitanika smatrala je da su ljudski i finansijski resursi strukture zadužene za sprovođenje Strategije nedovoljni za delotvoran rad.

Indikator 2.3.f: Mehanizmi za dijalog između Saveta za saradnju sa civilnim društvom i centralne vlasti svrsishodno uključuju OCD u smislu da:

- imaju dogovoren program rada;
- imaju dogovoren poslovnik;
- redovno se sastaju;
- pravila omogućavaju OCD da sazivaju sastanke i doprinose određivanju dnevnog reda;
- postoje adekvatne naknadne aktivnosti na osnovu zaključaka i preporuka.

2021

1 – ne ispunjava standarde

2023

4 – ispunjava većinu standarda

Proces osnivanja Saveta za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva (Savet) u Srbiji započet je u junu 2022. godine na inicijativu Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (Ministarstvo). Tokom 2022. i 2023. Ministarstvo je održalo veći broj sastanaka sa OCD u vezi sa osnivanjem Saveta. Tokom ovih konsultacija, postignuti su sporazumi o nadležnostima, članskoj strukturi, procesu odabira članova i oblastima rada Saveta.

Poziv za kandidate– predstavnike OCD otvoren je u maju 2023, nakon čega je u junu usledilo glasanje među OCD. Lista odabranih članova Saveta objavljena je u julu 2023. godine. Istovremeno, Ministarstvo je prikupilo nominacije predstavnika organa državne uprave za članstvo u Savetu i 28. septembra 2023. Vlada Republike Srbije usvojila je Odluku o osnivanju Saveta za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva.⁹⁹

Savet je formiran na period od 5 godina, ukupan broj članova Saveta je 20, od kojih su 11 predstavnici OCD, a 9 predstavnici organa državne uprave. Članovi takođe imaju zamenike (11 predstavnika OCD i 8 državne uprave)¹⁰⁰. Sa strane Vlade, članovi Saveta su visoki državni zvaničnici odnosno ministar, zamenici ministra, državni sekretari i direktori javnih institucija.¹⁰¹

Tokom fokus grupe održane u okviru procesa procene u kojoj su učestvovali članovi Saveta i njihovi zamenici i predstavnici civilnog društva, istaknute su pozitivne povratne reakcije kada se radi o transparentnosti procesa odabira predstavnika civilnog društva.

Savet je održao svoju prvu sednicu početkom decembra 2023. kada je usvojen Poslovnik, uz značajan doprinos članova iz civilnog društva. Poslovnik omogućava članovima OCD da daju svoj doprinos

⁹⁸ <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Godisnji-izvestaj-o-sprovodj-Akcionog-plana-20-10-2023.pdf>

⁹⁹ <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Odluka-o-obrazovanju-Saveta-za-stvaranje-podsticajnog-okruzenja-za-razvoj-civilnog-društvaEN.docx>

¹⁰⁰ Sastav Saveta omogućava predstavnicima civilnog društva da nadglasaju predstavnike državnih institucija.

¹⁰¹ Budući da je Savet formiran tik pred izbore u decembru 2023, očekuje se da će nakon formiranja nove Vlade doći do promene članova.

u definisanju dnevnog reda i dodeljuje im smislenu ulogu u oblikovanju diskusija i prioriteta u okviru Saveta. Predviđeno je donošenje plana rada za svaku godine koji će biti usmeren na konkretne oblasti.¹⁰²

Članovi Saveta u fokus grupi izneli su zabrinutosti o potencijalnim neusklađenostima između hitnih pitanja za civilno društvo i konsultativne uloge Saveta, kao i potencijalnu nemogućnost pravovremenog delovanja u pogledu akutnih i urgentnih pitanja.¹⁰³ Predviđeno je da delotvorni kanali komunikacije i posebna internet stranica reše neka od ovih pitanja i pojasne nadležnosti Saveta.

Postoje dokazi o smislenom uključivanju OCD u osnivanje i inicijalni rad Saveta, ali pošto je održana samo jedna sednica, nema dovoljno podataka da bi se utvrdilo da li će Savet služiti kao platforma za obezbeđivanje istinskog partnerstva i dijaloga između države i civilnog društva.

¹⁰² Iako se očekuje da bi plan rada trebalo da bude usklađen sa AP za sprovođenje Strategije i Savet je prepoznat u Strategiji kao glavno telo za praćenje sprovođenja Strategije, članovi Saveta u fokus grupi nisu dobili izveštaje o sprovođenju Akcionog plana za period 2022–2023. godina.

¹⁰³ Tokom prve konstitutivne sednice, predstavnici OCD pokrenuli su diskusiju o izveštaju BIRN-a o netransparentnom finansiranju organizacija civilnog društva iz javnih sredstava. Međutim, javni zvaničnici su odbili da iznesu mišljenje ili da glasaju o predloženim merama u ovom pogledu, budući da nisu dobili radne materijale o ovom pitanju pre sednici i preispitivali su svoje nadležnosti za glasanje po takvim pitanjima.



Specifični cilj 3

Pojačani kapaciteti i otpornost OCD u smeru delotvornog obavljanja njihovih aktivnosti.

SC 3.1. Interne rukovodeće strukture OCD prate načela dobrog rukovođenja.

Indikator 3.1.a: Udeo OCD koje imaju nezavisan i delotvoran rukovodeći organ sa jasnim projektnim zadatkom za nadzor strateških ciljeva, uticaja, rukovođenja, poštovanja propisa i odgovornosti.

2021

3 – umereno ispunjava standarde	48%
---------------------------------	-----

2023

3 – umereno ispunjava standarde	53%
---------------------------------	-----

Udeo OCD koje su u 2023. imale nezavisan i delotvoran rukovodeći organ iznosio je 53%, što predstavlja skromno povećanje u poređenju sa 48%¹⁰⁴ u Anketi iz 2021. godine. U Anketi OCD za 2023 92% OCD je izvestilo da ima upravni organ, a 99% da ima upravljački dokument. U prethodnoj Anketi OCD, 100% OCD je izvestilo da ima upravni organ, a 98,9% da ima upravljački dokument. Kada je reč o nezavisnosti rukovodećih organa, 39% ispitanika izjavilo je da je izvršni direktor ili drugi plaćeni zaposleni u njihovoj organizaciji imao pravo glasa u upravnom organu, što predstavlja manji procentualni pad u poređenju sa 2021. godinom kada je to bio slučaj kod 44,8% ispitanika.

Indikator 3.1.b: Udeo OCD koje redovno proveravaju potencijalne sukobe interesa u pogledu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa njihovog rukovodećeg organa.

2021

1 – ne ispunjava standarde	14%
----------------------------	-----

2023

1 – ne ispunjava standarde	14%
----------------------------	-----

Situacija je i dalje izazovna u pogledu potencijalnog sukoba interesa članova rukovodećeg organa. Samo 14% OCD (isti procenat kao i u prethodnoj Anketi¹⁰⁵) zahteva potpisivanje izjave o sukobu interesa svake godine, dok 2% (4,6% u 2021) traži da se takva izjava potpiše svake druge godine. Većina ispitanika, 40 % OCD (33,3% u 2021) zahteva da se izjava o sukobu interesa potpiše samo jednom, nakon što članovi rukovodećeg organa stupe na funkciju. Trideset dva odsto OCD (35,6% u 2021) nikad nije zahtevalo od članova rukovodećeg organa da potpišu izjavu o sprečavanju sukoba interesa. U ostalim odgovorima kojih zbirno ima 12%, navodi se da se izjava potpisuje kada OCD smatra da je to neophodno, kao na primer u postupku javne nabavke, kada je to zahtev donatora koji finansira projekat ili kada je došlo do izmene uloga ili radnog statusa članova rukovodećeg organa van udruženja.

¹⁰⁴ Vrednost Indikatora 3.1.a u 2021. iznosila je 46%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir razdvajanje anketnog pitanja koje se odnosi na upravljački dokument, revidirana vrednost za 2021. iznosi 48%.

¹⁰⁵ Vrednost Indikatora 3.1.b u 2021. iznosila je 18,4%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir samo udeo OCD kod kojih se izjava o sprečavanju sukoba interesa potpisuje svake godine, revidirana vrednost za 2021. iznosi 14%.

Indikator 3.1.c: Udeo OCD koje dele relevantne informacije o svojoj organizaciji koristeći sredstva i kanale koji su dostupni svih zainteresovanim stranama u pogledu objavljivanja.

2021

1 – ne ispunjava standarde	17%
----------------------------	-----

2023

1 – ne ispunjava standarde	10%
----------------------------	-----

Zabeleženo je dodatno smanjenje broja OCD koje objavljuju svoj upravljački dokument zajedno sa bilo organizacionom strukturom, članstvom ili oba. Prema Anketi, samo 10% OCD je objavilo ove dokumente na svojoj internet stranici u 2023. godini u poređenju sa 17% OCD u 2021.

Prema Anketi, u 2023. 36% OCD objavilo je upravljački dokument, statut, osnivački akt ili sličan osnivački dokument na internet stranici organizacije. Strukturu odbora organizacije objavilo je 17% OCD, dok je imena članova odbora 22% OCD objavilo na svojoj internet stranici. Četrdeset šest odsto OCD nije objavilo nikakve informacije o svom upravljačkom dokumentu, rukovodećoj strukturi ili imenima članova odbora na svojoj internet stranici.

Indikator 3.1.d: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost.

2021

3 – umereno ispunjava standarde	50,8%
---------------------------------	-------

2023

2 – minimalno ispunjava standarde	38%
-----------------------------------	-----

Uočeno je značajno smanjenje broja OCD koje poseduju **organizacionu politiku rodne ravnopravnosti**. Dok je u Anketi iz 2021. godine 50,8% ispitanika navelo da poseduje politiku rodne ravnopravnosti, u novoj anketi samo je 38% onih koji su odgovorili da su u 2023. imali takvu politiku.

Indikator 3.1.e: Udeo OCD koje poseduju organizacionu strategiju, uključujući viziju, misiju i ciljeve.

2021

4 – ispunjava većinu standarda	70%
--------------------------------	-----

2023

3 – umereno ispunjava standarde	59%
---------------------------------	-----

Pedeset devet posto OCD odgovorilo je da je u 2023. njihova organizacija imala organizacionu strategiju, strateški plan ili sličan strateški dokument, dok je u 2021. 70% OCD posedovalo takav dokument¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Vrednost Indikatora 3.1e u 2021. iznosila je 57% OCD koje su posedovale organizacionu strategiju koja uključuje sva tri elementa: viziju, misiju i ciljeve. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzele u obzir samo organizacije koje imaju organizacionu strategiju, bez pitanja o konkretnim elementima, revidirana vrednost za 2021. iznosi 70%.

SC 3.2. OCD su u stanju da komuniciraju o rezultatima svojih aktivnosti ka javnosti.

Indikator 3.2.a: Udeo OCD koje imaju najmanje jedan internet kanal komunikacije.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde	99
--------------------------------------	----

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde	95
--------------------------------------	----

Kada je reč o kanalima komunikacije, njihova upotreba je i dalje na visokom nivou, budući da 95% ispitanika u anketi redovno koristilo najmanje jedan onlajn alat komunikacije u 2023. godini. (U Anketi iz 2021. 99% OCD je redovno koristilo najmanje jedan onlajn kanal komunikacije).

Većina OCD, 80%, koristila je Fejsbuk. Sopstvenu internet stranicu koristilo je 53%, Instagram 52% i YouTube 27% ispitanika. Aplikacije za razmenu poruka (Viber, Telegram, WhatsApp, Signal) koristilo je 24%, a LinkedIn 20% OCD. Mrežu X (prethodno Twitter) koristilo je 19%, a TikTok 6% OCD u 2023. godini.

Indikator 3.2.c: Udeo OCD koje sarađuju sa medijima.

Zabeležen je značajan pad OCD koje su sarađivale sa medijima u 2023. Na osnovu ankete, 32% OCD sarađivalo je sa medijima u 2023, dok je u 2021. godini taj procenat iznosio 46,8%.

SC 3.3. OCD su transparentne u vezi sa svojim programskim aktivnostima i izvorima sredstava.

Indikator 3.3.a: Udeo OCD koje objavljuju svoje godišnje izveštaje i finansijske izveštaje.

2021

3 – umereno ispunjava standarde	45
---------------------------------	----

2023

2 – minimalno ispunjava standarde	24
-----------------------------------	----

I godišnji izveštaj i finansijski izveštaj na svojoj internet stranici ili u štampanoj verziji objavilo je samo 24% OCD u 2023, što je značajan pad u poređenju sa 45% u 2021.¹⁰⁷

Zvanični državni registar- internet stranica Agencije za privredne registre Republike Srbije- i dalje je glavni kanal za objavljivanje ovih dokumenata. Od 66% OCD koje objavljuju godišnje izveštaje ili finansijske izveštaje na bilo koji način, 88% ih objavljuje na internet stranici APR-a. Važno je naglasiti da je podnošenje finansijskog izveštaja Agenciji za privredne registre zakonska obaveza za OCD.

Razlozi koje su OCD navele za neobjavljivanje svojih godišnjih izveštaja i finansijskih izveštaja u 2023. godini su različiti i obuhvataju nedavno osnivanje organizacije, ograničene organizacione kapacitete zbog male veličine i nedostatka zaposlenih, fokus na izradu internet stranice što dovodi do kašnjenja u ažuriranju, kasno usvajanje izveštaja od strane Skupštine organizacije, periode neaktivnosti tokom izveštajnih godina i oslanjanje na zvanične evidencije za pružanje finansijskih informacija.

¹⁰⁷ Vrednost Indikatora 3.3.a u 2021. iznosila 41% OCD, budući da organizacijama nije postavljeno pitanje o načinima objavljivanja. Nakon pre-računavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir preformulisano anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 45%.

Indikator 3.3.b: Udeo OCD koje objavljuju informacije o svojim izvorima finansiranja i iznosima primljenim tokom prethodne godine.

2021

2 – minimalno ispunjava standarde	23
-----------------------------------	----

2023

1 – ne ispunjava standarde	19
----------------------------	----

U 2023. godini, informacije o izvorima sredstava i o iznosima dobijenim u prethodnoj godini objavilo je samo 19% OCD, što predstavlja dodatni pad u poređenju sa 23% OCD u 2021.

Trideset sedam odsto OCD nije objavilo informacije o izvorima sredstava i dobijenim iznosima. Izvore finansiranja objavilo je 60 % OCD, dok je dobijene iznose objavilo značajno manje odnosno 23% OCD. .

Indikator 3.3.c: Stepen poverenja javnosti u OCD.

Prema Barometru za Balkan za 2023. godinu Regionalnog saveta za saradnju (RSS) – godišnjoj anketi regionalnih percepcija i stavova o širokom rasponu društvenih, ekonomskih i ekoloških faktora – 40% javnosti u Srbiji imalo je poverenja u organizacije civilnog društva.¹⁰⁸

SC 3.4. OCD prate i ocenjuju rezultate i uticaj svog rada.

Indikator 3.4.a: Udeo OCD koje su sprovele ocenu svog rada tokom protekle godine.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde	87
--------------------------------------	----

2023

4 – ispunjava većinu standarda	75
--------------------------------	----

U 2023, 75% ispitanika sproveo je najmanje jednu evaluaciju, što predstavlja pad u poređenju sa 87% u 2021¹⁰⁹.

Šezdeset sedam posto OCD izjavilo je u 2023. da je njihova organizacija sproveo evaluaciju projekta. Evaluaciju strategije sproveo je 15% OCD, dok je evaluaciju internih procesa realizovalo 23% OCD. Druge vrste evaluacija sproveo je 7% ispitanika (odgovori su obuhvatali internu evaluaciju određenih aktivnosti koje je organizacija sproveo, kadrovsku evaluaciju zaposlenih, eksternu evaluaciju koju sprovode međunarodne organizacije kao što je UNESCO i finansijsku evaluaciju/reviziju). Dvadeset jedan posto OCD nije sproveo nikakvu evaluaciju u 2023. godini.

¹⁰⁸ <https://www.rcc.int/download/docs/BB%202023-BO.pdf/158c5027ff34f4eba5880238c5154ffb.pdf>

¹⁰⁹ Vrednost Indikatora 3.4.a u 2021. iznosila je 86%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 87%.

SC 3.5. OCD koriste istraživanja i podatke kao osnovu za svoj rad.

Indikator 3.5.a: Udeo OCD čiji rad je zasnovan na podacima dobijenim putem istraživanja.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde	86
--------------------------------------	----

2023

4 – ispunjava većinu standarda	79
--------------------------------	----

U Anketi OCD, 79 % OCD odgovorilo je da su koristile neku vrstu istraživanja zasnovanog na podacima kao polaznu osnovu za svoj rad, što predstavlja pad u poređenju sa 86% u 2021¹¹⁰. Devedeset dva posto OCD je realizovalo najmanje jedno istraživanje. Od različitih vrsta istraživanja koje su korišćene za dobijanje podataka za rad u 2023. godini, većina OCD (44%) koristila je ankete sa određenim grupama, sastanke fokus grupa (40%), terensko istraživanje (32%) i istraživanje dokumenata (26%).

Manje korišćeni metodi koje je primenjivalo 11% ispitanika uključuju ankete javnog mnjenja i nasumična kontrolisana ispitivanja. Osam odsto OCD koristilo je druga sredstva koja su uključivala pregled izveštaja njihovih članskih organizacija, evaluaciju anketa korisnika njihovih programa, strukturane intervjuje, praćenje medija, itd.

One OCD koje su odgovorile da nisu koristile nikakva istraživanja i koje su dale objašnjenje za takav odgovor navele su da su nedavno osnovane ili da nisu imale dovoljno vremena/ resursa/ kapaciteta ili da nisu imale potrebu za ovom vrstom istraživanja ili da planiraju da ga sprovedu u narednom periodu.

Indikator 3.5.b: Udeo OCD čiji rad se zasniva na konsultacijama sa licima na koja utiče njihov trenutni ili budući rad.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde	91
--------------------------------------	----

2023

5 – u potpunosti ispunjava standarde	93
--------------------------------------	----

Zabeleženo je dodatno blago povećanje među OCD koje su odgovorile na anketu a koje se o svom radu konsultuju sa zainteresovanim stranama- njihov broj je povećan sa 91% u 2021. na 93% u 2023. godini.

U 2023, 66% OCD konsultovalo se sa svojim članovima, dok je 57% konsultovalo lokalne zajednice. Pored ovih grupa, zainteresovane strane uključivale su i lokalne vlasti koje je konsultovalo 31% OCD; javne institucije sa kojima se konsultovalo 30% OCD i akademske institucije koje je konsultovalo 28% OCD.

Privatne firme konsultovalo je 23% OCD, dok se sa nacionalnim vlastima konsultovalo 13% ispitanika.

Sedamnaest posto OCD konsultovalo je druge vrste zainteresovanih strana među kojima su partneri, druge OCD iz iste oblasti rada, stručna udruženja, donatori i korisnici.

¹¹⁰ Vrednost Indikatora 3.5.a u 2021. iznosila je 93,7%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 86%.

SC 3.6. OCD rade u okviru pravednih partnerstava punih poštovanja kako bi ostvarile zajedničke ciljeve.

Indikator 3.6.a: Udeo OCD koje učestvuju u lokalnim, centralnim i međunarodnim mrežama OCD.

U Anketi OCD, 75% ispitanika izjavilo je da je njihova organizacija učestvovala u radu lokalnih, nacionalnih ili međunarodnih mreža (u Anketi iz 2021. godine taj procenat je iznosio 77%). Većina OCD u 2023. godini- čak 56%- bile su članice mreža civilnog društva na nacionalnom nivou, 42% ispitanika u anketi su bili članovi međunarodnih mreža, dok je 18% učestvovalo u radu lokalnih mreža.

Indikator 3.6.b: Udeo OCD uključenih u međusektorska partnerstva sa akademskim sektorom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom.

U Anketi OCD, 44% OCD odgovorilo je da su u 2023. bili uključeni u međusektorska partnerstva sa akademskom zajednicom, socijalnim partnerima (sindikatom i organizacijama poslodavaca) i privatnim sektorom. Dvadeset dva posto ispitanika nije sarađivalo sa partnerima u 2023. godini.

SC 3.7. OCD imaju diversifikovanu bazu izvora sredstava.

Indikator 3.7.a: Udeo OCD čiji su izvori donatorskih prihoda diversifikovani.

2021

3 – umereno ispunjava standarde	58
---------------------------------	----

2023

4 – ispunjava većinu standarda	66
--------------------------------	----

Anketirane OCD su pitane da li su dobile sredstva od konkretnih donatora, kao i o procentu budžeta koji potiče od svakog donatora. Na osnovu analize, 66% OCD imalo je diversifikovane prihode od donatora, što znači da nijedan donator pojedinačno nije imao udeo veći od 50% u njihovom finansiranju. Ovo je značajno povećanje u poređenju sa 58% OCD koje su imale diversifikovane prihode u 2021.

Suprotno prethodnom izveštaju u kome su javna sredstva bila dominantan izvor finansiranja (finansiranje iz sredstava nacionalne ili pokrajinske Vlade i lokalnih samouprava bio je izvor finansiranja za 58% ispitanika u 2021), u 2023. većina ispitanika- 55%- dobijalo je sredstva od stranih privatnih fondacija i međunarodnih OCD što je objedinjeno predstavljalo izvor finansiranja za 48% OCD u 2021. godini.

Javna sredstva zauzimaju drugo mesto u 2023.godini, sa 52% ispitanika koji su dobili ova sredstva.

Zabeležen je značajan rast broja OCD koje su odgovorile da su dobile sredstva od bilateralnih donatora- sa 32% u 2021. na 46% u 2023. godini.

Evropska komisija postala je još značajniji donator budući da je 45% OCD koristilo njihova sredstva u 2023, dok je u 2021. 38% OCD dobilo je sredstva od Evropske komisije.

Međunarodne organizacije (Ujedinjene nacije, Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi i Savet Evrope) obezbedile su sredstva za 20% OCD u 2023. što predstavlja pad u poređenju sa 25% OCD koje su sredstva dobijale na ovaj način u 2021. godini.

Indikator 3.7.b: Udeo OCD koje sredstva prikupljaju iz izvora koji nisu donatori, npr. članarine, korporativna/lična davanja i delatnosti koje proizvode prihode.

2021

4 – ispunjava većinu standarda	73
--------------------------------	----

2023

4 – ispunjava većinu standarda	78
--------------------------------	----

U Srbiji je zabeleženo povećanje broja OCD koje prikupljaju sredstva iz izvora koji nisu donatori. U 2023, 78% OCD koje su učestvovala u anketi rekao je da prikupljaju sredstva iz najmanje još jednog izvora pored donatora, dok je u 2021. taj procenat iznosio 73%. Povećanje je primetno kada je reč o prihodnim aktivnostima- sopstvenom poslovanju OCD, aktivnostima socijalnog preduzeća ili pružanju usluga i *crowdfunding*-u kao izvoru finansiranja.

U 2023, 40% OCD je izjavilo da su prikupili sredstva iz individualnih donacija (smanjenje sa 43% u 2021). Prihodne aktivnosti- sopstveno poslovanje OCD, socijalna preduzeća ili pružanje usluga- predstavljaju izvor finansiranja za 36% OCD (povećanje u poređenju sa 30% u 2021). Članarine predstavljaju izvor za 29 % OCD (bez promene u odnosu na 2021). Privatne firme donirale su 24% OCD (procenat je isti kao i u 2021). *Crowdfunding* je bio izvor finansiranja za 12% ispitanika, što je povećanje u odnosu na 8% u Anketi za 2021. godinu.

SC 3.8. OCD imaju delotvorne, osnažene i razvijene ljudske resurse.

Indikator 3.8.a: Udeo OCD koje zapošljavaju lica.

Zabeleženo je smanjenje broja OCD koje su zapošljavale kadrove i to sa 71% u 2021. na 69% u 2023. U 2023. godini 31% OCD radilo je bez plaćenih kadrova, 40% OCD zapošljavalo je 1–5 osoba, 10% zapošljavalo je 6–10 osoba i 18% zapošljavalo je 11 i više lica.

Indikator 3.8.b: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za ljudske resurse.

2021

1 – ne ispunjava standarde	0
----------------------------	---

2023

1 – ne ispunjava standarde	0
----------------------------	---

Kao i u 2021, nijedna od OCD koje su učestvovala u anketi nije imala svih devet organizacionih politika za ljudske resurse.

Uočeno je povećanje OCD koje su u anketi odgovorile da nisu posedovale nijednu politiku- sa 19% u 2021. na 32% u 2023. godini.

Od organizacionih politika za ljudske resurse ponuđenih u anketi, 39% OCD odgovorilo je da su u 2023. imale politiku različitosti, jednakosti i inkluzije; potom je politiku za zaštitu dece i ranjivih odraslih imalo 24% ispitanika i politiku za sprečavanje maltretiranja i uznemiravanja 23% ispitanika. Devetnaest posto je navelo da je posedovalo politiku regrutovanja kadrova, 16% politiku za evaluaciju radnog učinka, 10% politiku za podnošenje prigovora/žalbi, 8% politiku zarada i 7% disciplinsku politiku. Samo 3% ispitanika imalo je politiku za višak radnika.

Indikator 3.8.d: Udeo OCD koji imaju organizacionu politiku podstiče regrutovanje raznovrsne radne snage.

Procenat OCD koje su izjavile da su u 2023. imale obe potrebne organizacione politike koje podstiču zapošljavanje raznolike radne snage- politiku regrutovanja kadrova i politiku različitosti, jednakosti i inkluzije - iznosio je 10%. Ova brojka predstavlja manji pad u poređenju sa 2021. godinom kada je taj procenat iznosio 13%.

Indikator 3.8.e: Udeo OCD čiji zaposleni i volonteri su pohađali neki kurs obuke tokom protekle godine.

2021

5 – u potpunosti ispunjava standarde	82,5
--------------------------------------	------

2023

4 – ispunjava većinu standarda	76
--------------------------------	----

Sedamdeset šest posto OCD odgovorilo je da njihova organizacija omogućila svojim zaposlenima ili volonterima da pohađaju obuku u cilju njihovog profesionalnog razvoja u 2023. godini. To predstavlja pad u odnosu na 82,5% u 2021. godini.

Pravna analiza obuhvatila je sledeće:

- Ustav
- Zakon o udruženjima
- Zakon o fondacijama i zadužbinama
- Zakon o socijalnom preduzetništvu
- Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o privrednim društvima
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, zajedno sa pratećom Procenom rizika od pranja novca
- Zakon o privrednim društvima
- Zakon o postupku registracije u Agenciji za privredne registre Republike Srbije
- Zakon poreskom postupku i poreskoj administraciji
- Zakon o krivičnom postupku
- Zakon o volontiranju
- Zakonom o javnom okupljanju
- Zakon o javnom informisanju i medijima
- Zakon o elektronskim medijima
- Zakon o budžetu
- Zakon o porezu na dobit pravnih lica
- Zakon o planskom sistemu
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o privrednim društvima
- Medijska strategija
- Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva za period od 2022. do 2030. godine
- Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine.

IZVORI

1. Podaci o praksi Ustavnog suda, dostupno na <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>
2. Podaci o praksi Upravnog suda, dostupno na <http://www.up.sud.rs>
3. Udruženja građana sužavanje prostora za delovanje 2022/2023, izveštaj objavile Građanske inicijative, 2023, dostupno na <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2024/01/Udruzenja-gradjana-su-zavanje-prostora-za-delovanje-2022.-i-2023.-godina-final.pdf>
4. Ljudska prava u Srbiji 2022– pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, izveštaj objavio Beogradski centar za ljudska prava, 2023, dostupno na <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2023/03/2023-04-24-Ljudska-prava-u-Srbiji-2022-web.pdf>
5. Reporter bez granica, Izveštaj za Srbiju, dostupno na <https://rsf.org/en/country/serbia>
6. Izveštaj pripremljen od The Daphne Caruana Galizia Foundation za Koaliciju protiv SLAPP tužbi u Evropi, 2023, dostupno na <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-IZVEŠTAJ-2023-1.pdf>
7. Izveštaj o napadima na branitelje ljudskih prava u Srbiji za 2022, objavio Komitet pravnika za ljudska prava- YUCOM, 2023, dostupno na <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/12/Izvestaj-o-napadima-2022.pdf>
8. Analiza rezultata konkursa za finansiranje i sufinansiranje projekata iz oblasti savremenog kulturnog stvaralaštva (2023) i strukturalni problemi u kulturnom polju u Srbiji, objavila Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije, 2023, dostupno na <https://nezavisnakultura.net/wp-content/uploads/2023/09/Analiza-konkursa-savremenog-stvaralastva-2023.pdf>
9. Pregled projektnog finansiranja u oblastima medija, civilnog društva, kulture i omladine u 2023. godini, BIRN i Građanske inicijative, dostupno na <https://birnsrbija.rs/javno-o-javnim-konkursima-2023/>
10. The CAF World Giving Index, Charities Aid Foundation, 2023, dostupno na <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>
11. Giving Serbia 2022: Izveštaj o stanju filantropije, Catalyst Balkans, 2022, <https://givingbalkans.org/srbija/content/srbija-daruje-2022>
12. Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbij 2023, objavila Krovna organizacija mladih Srbije -KOMS, 2023, dostupno na <https://koms.rs/wp-content/uploads/2023/08/Alternativni-Izvestaj-2023-Finalna-verzija-Aug7.pdf>
13. Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, Zavod za statistiku Republike Srbije, 2023, dostupno na <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245707.pdf>
14. Registrovana zaposlenost u Republici Srbiji, Zavod za statistiku Republike Srbije, 2023, dostupno na <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Html/G20241024.html>
15. Informacije o javnim raspravama – statistika generisana kroz Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025. Godine, podaci za 2023, dostupno na <https://pujpr-monitoring.mduls.gov.rs/statistike.html?inodeld=732&sid=18319&tab=indikator&depth=2>
16. Portal eKonsultacije-Novi instrument, neiskorišćene prilike, objavio Centar za evropske politike, 2023, dostupno na https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2023/10/Портал-еКонсултације_нови-инструмент-неискоришћене-прилике.pdf
17. Izveštaj o primeni Smernica za uključivanje OCD u radne grupe za izradu predloga dokumenata javnih politika i nacрта odnosno predloga propisa za 2021 godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, 2022, dostupno na <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenata-javnih-politika-i-nacrtadnosno-predloga-propisa-tokom2021.godine-1.pdf>

18. Izveštaj o primeni Smernica za uključivanje OCD u radne grupe za izradu predloga dokumenata javnih politika i nacrtu odnosno predloga propisa za 2022 godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, 2023, dostupno na <https://minljpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenta-javnih-politika-i-nacrtaodnosno-predloga-propisa-za2022.godine.pdf>
19. Izveštaj o primeni Smernica za uključivanje OCD u radne grupe za izradu predloga dokumenata javnih politika i nacrtu odnosno predloga propisa za 2023 godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, 2024, dostupno na <https://minljpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-sprovođenju-Smernica1932024.pdf>
20. Balkan Barometar 2023, Regionalni Savet za saradnju- Regional Cooperation Council, 2023 dostupno na <https://www.rcc.int/download/docs/BB%202023-BO.pdf/158c5027ff34f4eba5880238c5154ffb.pdf>